

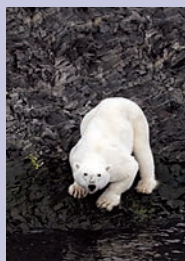
VÅRE

ROVDYR

Nr. 3/2006

Årgang 20

Forside:
Isbjørn, Karl XII-
øya, Svalbard,
september 2006.
Foto: Burny
Iversen.

Bakside:
Ung havørn.
Foto: Dag
Brynjelsen.

Våre Rovdyr

utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

Trykk
Stens trykkeri as
Dilling

Opplag
1.800

Web
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

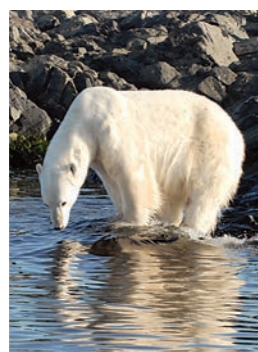

Kommentar

66

Side 68
**Ulvedrepte
hunder og
pressens
rovdyrhets**

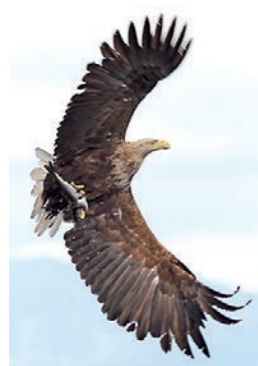
Side 70
**På gyngende
grunn**

Magnar Norderhaug
(1939–2006) til minne 72

Gaupebestanden i oppgang 76

Rovdyrobservasjoner
må kvalitetssikres 78

Ny runde om nødverge 80

Side 82
**Havørn i
Hordaland**

Vargsymposium i
valgkampens tegn 92

Verdier

Svært ofte henvender skoleungdommer seg til oss fordi de holder på med et prosjekt om rovdyr. Forleden dag lød det slik: «Me er 3 jenter som har eit prosjekt om bjørnen. Eit spørsmål me har problem med er: Har bjørnen ein verdi for framtida?». Som ungdomskolelærer mener jeg at det er et relevant spørsmål. Men problemet er alltid å komme inn til kjernen og prøve å forstå tingenes sammenheng, hva det betyr og ikke minst hva det resulterer i. Derfor må en spørre seg om hva eller hvem bjørnen (eller for den saks skyld andre rovdyr og hele naturen) representerer en verdi for? Da jeg var guttunge ble mange av livets viktige oppdagelser gjort ved et vassfar med et tilhørende yrende liv. Så gikk det slik at en dag var hele paradiset innlemmet i utviklingsplaner. Det betød rørlegging og en total rasering av miljøet i mange hundre meters lengde i tillegg til store ringvirkninger både ovenfor og nedenfor. Med det forsvant bekkørret, småkryp, fugler, planter og alt annet. Med barnlig sinn fikk jeg ikke dette til å virke rimelig, for jeg var blitt fortalt av noen voksne at de som bestemte utviklingen, politikere og sånt, visste hva de gjorde. Erfaringen gjennom mer enn 50 år har vist meg at svært ofte er ikke det tilfellet. I forbindelse med Brundtlandrapporten – Vår Felles Framtid – som kom i 1987, ble det skrevet følgende: «Det som ved første blick ser ut til å være en kollisjon mellom et begrenset biologisk system og grenseløse krav fra menneskenes side, er i virkeligheten et spørsmål om menneskelige verdier. Våre anstrengelser for å gjøre oss rike ved å herske over jorden, har ført til utarming av både jorden og oss selv.»

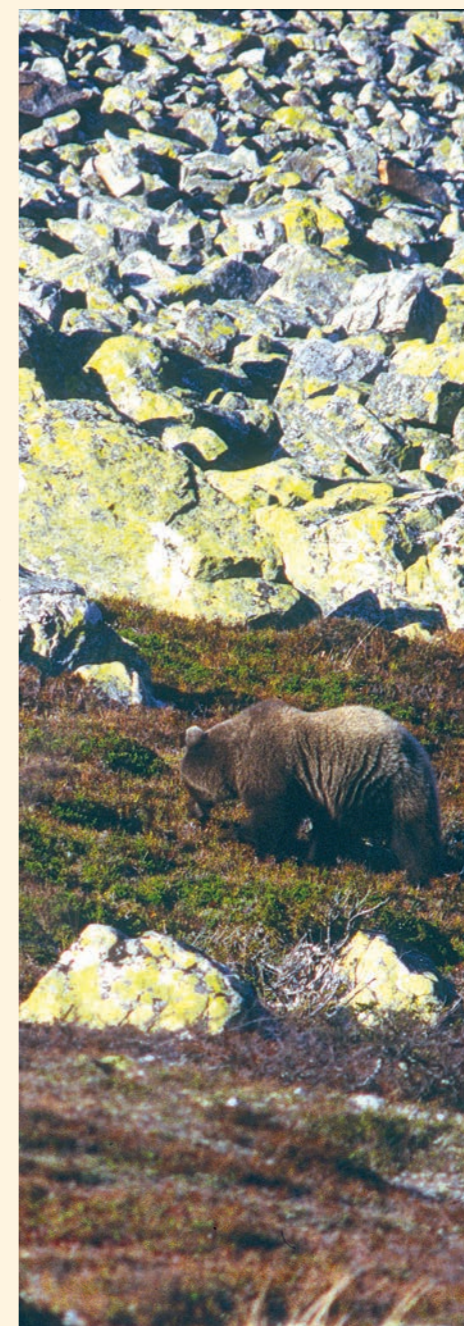
Når en så ser på verdien av dyr og natur generelt, har jeg i årenes løp merket meg at svært mye måles ut i fra hvilken nytteverdi tingene har for oss mennesker. Dette enten det er sett i perspektiv av kroner og ører, estetikk eller etikk. Med en tro på at alt på jorden, både naturmiljøer, plante- og dyreliv har en egenverdi, uansett hvilken ufravikelig rolle og misjon det enn måtte spille, blir det helt galt å regne på hvilken verdi eksempelvis bjørnen har for framtiden. En må altså heve blikket og utvide betraktningen for hva verdien av en blomsts duft betyr for insektet eller botanikeren.

Noe av det mest oppsiktsvekkende, og som for meg bekrefter at det er kapitalkreftene som vinner når det står mellom vern og utradering, er Høyesteretts nylige dom som sier at beitenekt på ubestemt tid i rovviltområder ikke kan skje. Tolv sauebønder i Rendalen får slippe sauene fritt ut i rovdryrområdene. Dermed er Landbruks-

departementets, Miljøverndepartementets, Mattilsynets og lagmannsrettens forståelse av dyrevernsloven satt til side. Personlig gremmes jeg over at Norge, som liksom gir inntrykk av å ta miljøet på alvor og skal bruke føre-var-prinsippet og ta vare på truede dyr, fastslår at i landet vårt er det først og fremst kapitalkreftene og et fåtall i landbruket som får det som de vil. I avisa Nationen kunne vi straks etter dommen lese om stor glede og formelig høre hvordan knivene kvestes i kampen mot naturen og rovdirene våre. «Veldig positivt. Dommen slår fast bøndernes sterke rettigheter», sier Ingebrigt Sørfonn, landbrukspolitisk talsmann i KrF. Lars Peder Brekk i Senterpartiet, synes også at dommen er gledelig. Han mener dessuten at skadedyrene ikke fjernes effektivt nok. Vi må bli bedre på uttak, hevdes det. Som naturelsker gremmes jeg sterkt over at enkelte kun ser en eneste egoistisk løsning, nemlig å rasere vår natur og i tillegg mene at de har en selvsagt rett til å gjøre nettopp det.

Som en oppsummering er det fortsatt et spørsmål vi sitter igjen med - om dyr som bjørnen har en fremtid? Så lenge vi har en forvaltning basert på næringskreftenes verdigrunnlag blir svaret stående åpent. Egentlig kan det utvides til å omfatte en utallig rekke truede arter og naturmiljøer over hele verden. Er det for vanskelig for menigmann og skoleelever å forstå hva som egentlig blir vedtatt i regjering, Storting og Høyesterett og hva vi i likhet med mange andre land faktisk holder på med? Selv mener jeg at det inspirerer og gir krefter til å kjempe det en kan for våre rovdyr og deres livsmiljøer.

Birger Westergren

Bjørn i grensetraktene, oktober 1995.
Foto: Viggo Ree.

Bidrag til FVR

Foreningen Våre Rovdyr er for lengst godkjent under ordningen med gaver til frivillige organisasjoner. Det innebærer at du er fradragsberettiget for gavebeløp fra og med kr 500 til og med kr 12.000 enten det gis til ulvefondet, som ordinære gaver eller begge deler. Fradragsretten gjelder ikke kontingentbeløpet.

Din skatt blir redusert med 28 % av beløpet du overfører. Et gavebeløp på f.eks. kr. 1.000 (utover kontingenten) reduserer skatten med kr 280 slik at din reelle utgift blir kr 720.

FVR skal innberette beløpene til ligningsmyndighetene slik at din selvangivelse automatisk blir utfylt i relevante felt. Da trenger vi ditt personnummer, så påfør gjerne det på overføringen. Hvis ikke, så er det slett ikke noe problem. Vi tar bare kontakt eller skaffer fram opplysningen i henhold til godkjent prosedyre.

FVR har i mange år angitt kontingenten som minimumsbeløp med åpent beløpsfelt på kontingentgiroen. Mange medlemmer er således vant til å gi en stor eller liten slant ekstra til virksomheten. Kommer dette ekstrabeløpet opp i kr 500 eller over, så sørger vi for at det kommer til skattefradrag på din selvangivelse i henhold til ovennevnte ordning med gaver til frivillige organisasjoner.

Styret benytter samtidig anledningen til å takke for de bidrag som er kommet inn og for fremtidige gavebeløp.

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
Konto: 2800 11 12149

Ikke bare pingler i Østfold

Frykten er reell, heter det fra Stortinget når man debatterer ulven i Norge. I Østfold er nervøsiteten særlig stor. Eller er det bare en for anledningen hensiktsmessig framstilling av østfoldinger som spesielt pinglete? I alle fall har FVR mange medlemmer i fylket og flere blir det. Vi regner dessuten med at for de røslige karene Rune Svendsen (t.v.) og Christian Lasken er angst og beven lite familiære begreper. Monica Sunde

(medlem) driver et tatoveringsstudio i Sarpsborg (www.tattooica.com) og fikk disse karene inn døra med ønske om å få prentet inn ulv i skinnet. Som sagt, så gjort. En ulv gjennom et poteavtrykk og med det velklingende og passende mottoet Ekte mannfolk skyter ikke ulv, en formulering vi gjenkjenner fra et populært klistremerke fra foreningen Alpha-gruppen. Ulven går utvilsomt bedre tider i møte i Østfold.

Foto: Monica Sunde

Ulvedrepte hunder og pressens rovdyrhets

Andre ulykkestilfeller som fører til tap av menneskets best venn vies knapt oppmerksomhet

Tekst og foto
Viggo Ree

Vi lever i et land med litt over 4,5 millioner mennesker og om lag 400.000 hunder. Hvert år må et stort antall av disse husdyrene bøte med livet på grunn av ulykker. I nyhetsbildets sentrum er nesten utelukkende hunder drept eller skadet av rovdyr - i første rekke i forbindelse med ulveangrep. Disse tapene og skadene får så å si all oppmerksomhet i pressen. Andre og langt hyppigere ulykkesfaktorer blir knapt ofret en linje i mediene. Med denne ekstreme presseframstillingen er folk flest ikke en gang klar over at langt flere hunder blir drept eller skadet i andre sammenhenger.

Ikke overraskende er det de senterparti-relaterte avisene *Østlendingen* og *Nationen* som fører an i denne snedige formidlingen til allmennheten. Men også en del andre medier har en ensidig fokusering mot ulv og andre rovdyr i taps- og skadesammenhenger. *Østlendingen* og *Nationen* serverer kontinuerlig reportasjer og innslag med klappjakt og negative vinklinger mot disse truede artene. Det er nesten ikke en dag uten hets mot ulv og andre store rovdyr i disse avisene. De mest finurlige og utspulerte vinklinger blir presentert for å få etablert negative holdninger til rovviltet i befolkningen. Noen ganger er oppslagene så ekstreme at det grenser til det komiske. Dette er opplagt en bevisst strategi i bestrebelsene for å bli kvitt eller redusere antallet av disse artene i norsk natur.

Hver gang en hund blir drept av en ulv er det store oppslag i norske aviser. Ofte kommer det helsides reportasjer med fargefoto av det døde dyret. Hundens navn blir gjerne oppgitt - etterfulgt av alderen i parentes. Folk som dør i trafikken får ofte bare smånotiser i de samme avisene. Ved et tilfelle hadde *Østlendingen* mesteparten

av en side viet en ulvedrept hund. Den øvrige plassen på siden var en mindre notis om to mennesker som mistet livet i en trafikulykke i Sør-Hedmark. Tilsvarende er presseoppslagene når det gjelder rovdyrdrepte sauer. Hvorfor det nesten aldri kommer reportasjer i norske aviser om de rundt tusen saueene som daglig dør av andre årsaker under beitesesongen skjønner man veldig godt. Det er ikke mange fårene som felles for disse husdyrenes lidelser og død.

Et typisk eksempel på *Østlendingens* journalistikk i tilknytning til tap av hundeliv fant man i utgaven tirsdag den 18.10.2005. Her var det førstesideoppslag under overskriften «Nok en hund ble tatt av ulv» - og med henvisning til hovedoppslaget på s. 12. Mesteparten av denne siden ble viet en elghund som hadde blitt drept av ulv i Julussdalen. Store bokstaver i overskriften og bloddryppende fargefoto preget oppslaget (se faksimile). Like stor spalteplass fikk imidlertid ikke harehunden som ble påkjørt av bil og drept i Heradsbygd samme dag. I en smånotis på s. 7 i den samme avisen kunne man lese om dette dyret under overskriften «Påkjørt hund» (se faksimile). Egentlig var det overraskende at det kom en liten melding om det trafikkdrepte dyret, for vanligvis blir slike ulykker ikke nevnt i det hele tatt. Det må være et like stort tap for en hundeeier om vedkommendes hund blir drept av bil eller bitt i hjel av ulv. Men det er de rovdyrdrepte husdyrene som er interessante i avisredaksjonene.

Skjevheten i pressens oppmerksomhet i tilknytning til drepte og skadete hunder går tydelig fram når man studerer de reelle tall. Fra Norge mangler denne type statistikk, men relevante opplysninger gis ut i Sverige - et land vi på mange måter kan sammenligne oss med. I vårt naboland i øst bor det om lag 9 millioner mennesker og disse har ca. 800.000 hunder - altså rundt det dobbelte av de norske tallene. Det svenske forsikringselskapet Agria offentliggjør jevnlig statistikk om drepte og skadete hunder i vårt naboland. For 5-årsperioden 2000-2005 ble det utbetalt erstatning for følgende skader og tap av hundeliv:

Drept og skadet av bil	7.238
Drept og skadet av vådeskudd	135
Drept og skadet av rovdyr	84
Drept og skadet av andre viltarter	51

Det er om lag en tredel av alle svenske hunder som er ulykkesforsikret i Agria. Tallene må derfor ganges med 3 for å få det totale bildet. Pr. år i perioden 2000-2005 får vi dermed følgende tall fra Sverige:

Drept og skadet av bil	4.343
Drept og skadet av vådeskudd	81
Drept og skadet av rovdyr	50
Drept og skadet av andre viltarter	31

I de to landene er det om lag samme prosentvis andel av befolkningen som kjører bil og jakter, og med halvparten så mange mennesker og hunder i vårt land kan man dele de to første tallene på to for å komme fram til opplysninger som bør være representative for Norge. Bildet blir mer komplisert når det gjelder hunder som blir drept og skadet av rovdyr. Dette dreier seg primært om ulveangrep, men også noe i tilknytning til gaupe. Selv om det er halvparten så mange hunder i Norge må man huske på at det er langt flere store rovdyr vest for riksgrensen. I regnestykket har jeg tatt utgangspunkt i at 25 % av de skandinaviske ulvene lever i Norge, og at tilsvarende tall for gaupe er rundt 20 %. Når det gjelder hunder som blir drept og skadet av andre viltarter dreier dette seg primært om elg og grevling, som tilnærmet har en lik utbredelse i de to landene. Med utgangspunkt i totalarealene på 449.964 km² og 323.877 km² for henholdsvis Sverige og Norge - og med dobbelt så mange svenske hunder som norske - har jeg kommet fram til et tall for tap av hundeliv og hundeskader grunnet andre viltarter for vårt land.

Det er viktig å være klar over at denne årlige oversikten dreier seg om teoretiske tall utregnet fra svenske forhold, og man må derfor ta nødvendige forbehold og være oppmerksom på enkelte feilkilder i

en slik forbindelse. De to landene er imidlertid såvidt like at man med en rimelig grad av sikkerhet kan regne med at tallene for drepte og skadete hunder i Norge er tilnærmet korrekte. For vårt land blir de årlige tallene som følger:

Drept og skadet av bil	2.171
Drept og skadet av vådeskudd	41
Drept og skadet av rovdyr	8
Drept og skadet av andre viltarter	11

En sjekk av tall for ulvedrepte hunder i Norge i 4-årsperioden 1999-2003 viste totalt 29 dyr - hvilket vil si et snitt på litt over 7 døde hunder pr. år. Dette samsvarer bra med tallet jeg kom fram til ovenfor. For ti år siden ble Riksvei 3 gjennom Brynsåsen i Romedal i Hedmark åpnet. Det ble sådd til med gress i veikantene, noe som trakk til seg mange beitende harer. Dette førte til økt harejakt

Denne hunden ble drept av bil i 1985. Den fikk ingen store avisoppslag med bl.a. opplysninger om navn og alder etter sin død.

langs med veien, og nesten ti jakthunder ble kjørt i hjel under en kort periode. Lokalavisene brydde seg så å si ikke om disse ihjellkjøringene. Samtidig kan man spørre seg hvor glade jegerne var i hundene sine som slapp de løs langs med riksveien, som da fikk 90 kilometers fartsgrense.

Virkeligheten knyttet til ulykker med død og skader for mange hunder blir ikke formidlet ut til allmennheten fra pressen. Det ser man også tydelig når man studerer tallene utregnet for norske forhold. En ensidig fokusering på den minst framtrepende tapsfaktoren forteller det meste om hvordan

pressefolkene driver sitt kyniske journalistarbeid. Innen flere avis- og tidsskriftredaksjoner er dette en sofistikeret form for forfølgelse av truede dyrearter. Man kan skjønne at det selger bedre med blod- og tåredryppende reportasjer om ulvedrepte hundeskrotter enn om dyrene hadde blitt drept av biler, men det man savner er en liten smule av anstendighet når det gjelder dekning av hundedyrkraker. Tap av hundeliv grunnet vådeskudd fra jegerne selv registrerer man knapt i mediene. Det er heller ikke mange oppslag eller notiser i pressen når hunder blir drept i trafikken - den i særklasse mest omfattende ulykkesfaktoren for denne husdyrarten.

Faksimiler fra Østlendingens papirutgave den 18.10.2005. Legg merke til forskjellen i nyhetsformidlingen om hunden drept av bil (s. 7) sammenlignet med hunden drept av ulv (s. 12). Det spesielle med denne utgaven var at en trafikkdrept hund i det hele tatt ble viet oppmerksomhet i avisens spalter.

TIRSDAG 18. OKTOBER 2005 Den nye regjeringen 7

en fra Jens vet opp ned

Biljakt fra Trysil til Løten

Mandag ettermiddag jaktet politiet på en prøvelsjeger som mannet i Hæren, Ole Trysil i Løten. Høye oppgjørskrav for det bare bleik ut segnes ble skudd.

«Er jeg ikke blitt voksen nå, så blir jeg det aldri!»

Påkjørt hund

Mandag formiddag ble påkjørt en hund i Heradsbygd i Løten. Hunden ble drept av bilen til en bilist som kjørte på Riksvei 3.

Uten fiskekort

En 23-åring fra Heradsbygd i Løten har fått fiskekort for 135 kroner i tillegg til 11 kroner i gebyr for utrustning og fiskekort.

Hvite for lite

En 23-åring fra Heradsbygd i Løten har fått fiskekort for 135 kroner i tillegg til 11 kroner i gebyr for utrustning og fiskekort.

Kjørt for fort

En 23-åring fra Heradsbygd i Løten har fått fiskekort for 135 kroner i tillegg til 11 kroner i gebyr for utrustning og fiskekort.

Elgjøst over grensa

En 23-åring fra Heradsbygd i Løten har fått fiskekort for 135 kroner i tillegg til 11 kroner i gebyr for utrustning og fiskekort.

9.000 i fartsbot

En 23-åring fra Heradsbygd i Løten har fått fiskekort for 135 kroner i tillegg til 11 kroner i gebyr for utrustning og fiskekort.

TIRSDAG 18. OKTOBER 2005 Elverum 12

Elghund tatt av ulv i Julussdalen

Mandag ble den siste av en serie på tre artikler om en elghund som ble drept av ulv i Julussdalen. Den ble drept av ulv i Julussdalen.

Flakk glass i øyet

En elghund ble drept av ulv i Julussdalen.

Skaptek, men regneringen

En elghund ble drept av ulv i Julussdalen.

Skadte krone

En elghund ble drept av ulv i Julussdalen.

En strålende aften

En elghund ble drept av ulv i Julussdalen.

Fastslår at det var ulv

En elghund ble drept av ulv i Julussdalen.

Skadte krone

En elghund ble drept av ulv i Julussdalen.

Husk i Elverum

En elghund ble drept av ulv i Julussdalen.

Skadte krone

En elghund ble drept av ulv i Julussdalen.

På gyngende grunn

Av
Tormod Vaaland Burkey

av politen går enda raskere enn man hadde fryktet.

I minst seks måneder i året er isbjørnen avhengig av å jakte sel på isen. Når havisen er minst i løpet av sommermånedene trekker isbjørnene tilbake til fastlandet og lever på fettreservene frem til isen kommer igjen om høsten. Jo lenger denne fasteperioden blir, jo mer spørs det om bjørnene klarer seg til de

igjen kan finne mat på isen. Isen og den årlige tiningen om våren er også kritisk for den høye produktiviteten i Arktis, fordi den skaper et habitat for fytoplanktonet som er basis for hele næringskjeden.

Arktis varmes raskt; atskillig raskere enn resten av kloden. Klimaet er også utsatt for positive feedback-løkker som gjør at når det først er blitt varmere, så varmes det opp enda mer i neste omgang. For

eksempel reflekterer hvit is mye av det innkommende sollyset ut igjen, mens åpent hav eller stein som avdekkes når isen smelter holder på mer av varmen og bidrar til økt oppvarming.

Langtidsstudier på isbjørn i Hudson Bay i Canada viser at de har redusert vekt og færre avkom ettersom oppvarmingen har redusert isdekket. Bjørnene er i dårligere form enn de var for 20 år siden, og denne ►

Isbjørnen (*Ursus maritimus*) er det av våre største rovdyr som vi tilsynelatende ofte glemmer. Uten en utbredelse på fastlands-Norge er den sjelden omhandlet verken i *Våre Rovdyr* eller i rovdyrdebatten generelt. Samtidig er det en art vi har et spesielt ansvar for i kraft av vårt herredømme over Svalbard. Utenom Norge er det bare USA, Canada og Russland (foruten Danmark/Grønland) som har isbjørn på sitt territorium. Isbjørnen har ikke tidligere vært ansett som truet fordi den fortsatt finnes i ganske stort antall. I dag regner man med at ca 22.000 isbjørn lever spredt rundt i Arktis.

I år dukket isbjørnen for første gang opp på IUCNs rødliste over truede og sårbare arter. Det er først og fremst globale klimaendringer som er grunnen til at isbjørnen nå anses som sårbar. Klimamodeller av havisens utbredelse, tykkelse, og lengden på issesongen spår dramatiske endringer i isbjørnens habitat i de neste 50 til 100 årene. Det var forventet at antall isbjørn i verden kunne bli redusert med minst 30 % i de neste 45 årene. Men nå er det kommet data som indikerer at smeltingen

►
Isbjørn på Storøya på Nordaustlandet, Svalbard, i september 2006. Foto: Burny Iversen.

◀
Sovende isbjørn på isflore 22.8.1990 – med Karl XII-øya nord for Nordaustlandet i bakgrunnen. Foto: Viggo Ree.

utviklingen kan føres tilbake til globale klimaendringer.

Klimaendringene har allerede gjort store innhugg i sommerisen som isbjørnen er avhengig av for å overleve. Siden 1979 har iskalottens sommerutbredelse blitt redusert med 30 %. På vestsiden av Hudson Bay smelter isen nå tre uker tidligere om våren enn tidligere. I år var første gang det ikke la seg is i fjordene på Svalbard. Til tross for at isbjørn kan svømme nesten 100 km over åpent vann, rapporteres det nå stadig oftere isbjørn som har druknet i det de har forsøkt å svømme mellom isflak som etterhvert befinner seg lengre og lengre fra hverandre. Isbjørn som er utmattet og avmagret på grunn av sult er også mer utsatt for drukningsdøden.

I 1980 var gjennomsnittsvekten for en isbjørnbinne i vest Hudson Bay-populasjonen 294 kg. I 2004 var den 229 kg, en reduksjon på 22 %. En studie fra 1992 viste at ingen hunner som veide mindre enn 189 kg fikk unger den følgende våren.

I følge dagens klimamodeller kan den globale oppvarmingen føre til at isbjørnens havishabitat forsvinner fullstendig innen 2100. Nå er det kommet data som viser at trenden er akselererende. Den totale mengden arktisk havis har minket med 6 % hver av de to siste vintrene, sammenlignet med 1,5 % pr. tiår siden målingene begynte i 1979. Isens sommerutbredelse minket med 14 % fra 2004 til 2005, sammenlignet med 9 % pr. tiår tidligere. Reduksjonen fra 2004 til 2005 var på 725.000 kvadratkilometer, et område nesten halvannen gang så stort som Frankrike.

Tapet av den flerårige isen (helårsisen) var spesielt stort i det østlige Arktis. Tallene tyder på at varme vinder skjov isen fra øst til vest, ut av Framstredet mellom Svalbard og Grønland og mot Nord-Amerika. Reduksjonen av isdekket i Øst-Arktis var nesten 50 %.

I tillegg til klimaendringene har det lenge vært kjent at toppredatorer som isbjørn og spekkhoggere i Arktis er tungt forurensede av tungmetaller og miljøgifter som PCB. Slike stoffer bioakkumulerer oppover i næringskjeden og følger isbjørn og spekkhoggere mest utsatt. Spekkhoggere er nå så forurenset at døde individer må destrueres som spesialavfall.

I motsetning til våre andre store rovdyr er isbjørnen den eneste som for øyeblikket oppfattes som globalt truet. En art som ulven, som er sterkt truet i Norge, har store og sunne bestander andre steder i verden. Men ettersom isen forsvinner kan isbjørnen være truet med utryddelse på verdensbasis dersom den ikke klarer

å tilpasse seg en tilværelse på fastlandet. Der møter den imidlertid helt nye utfordringer i næringsøk, samt konkurranse med brunbjørn (*Ursus arctos*) og dessuten hybridisering. I år ble det for første gang dokumentert hybrider av isbjørn og brunbjørn i kanadisk Arktis.

For FVR ville arbeidet med isbjørn medføre en betydelig utfordring. Det ville kreve andre arbeidsmetoder, samt en betydelig utvidelse av virkeområde, men først og fremst en utvidelse av trusselbilde og «motstandere». Klimaendringene er et globalt fenomen, og skyldes aktører over hele kloden. Mens hovedmotstanderne i vårt tradisjonelle rovdyrarbeid har vært bønder, jegere og bygdefolk som er blitt flasket opp med historier å la rødhet og ulven, og unntatte miljømyndigheter, er det folk flest, mannen i gata, som truer isbjørnen. Bilister, ferieturister, kveg-bønder, tømmerselskaper, fattige bønder over hele verden som driver svedjebuk, risdyrkere og folk som varmer eller kjøler husene sine med fossilt brennstoff – og til og med vannkraft enkelte steder – er skyldige i isbjørnens eventuelle undergang. Å redde isbjørnen fra menneskeskapte klimaendringer vil kreve atskillig mer av samfunnet enn bare det å ha levedyktige bestander av ulv, jerv, gaupe og bjørn.

Klimaet er gjenstand for internasjonale forhandlinger på toppnivå, og påvirkes i langt større grad av ting det som skjer utenfor Norge enn hva man foretar seg her hjemme. I vår sammenfildrede globale økonomi er det vanskelig å handle unilateralt. Samtidig er det mulig å tenke seg at det går an å være et foregangsland.

Foreningen bør tenke nøye gjennom hvordan vi eventuelt skal engasjere oss til fordel for isbjørnen.

På den annen side kan det fortsatt tenkes at den globale oppvarmingen faktisk fører til at det blir kaldere i vårt hjørne av verden. Golfstrømmen som gjør at klimaet i Norge er så forskjellig fra Grønland drives av temperatur og saltgradienter i havet, og med økt nedbør, varmere vann og økt issmelting i nord, kan drivhuseffekten forårsake at Golfstrømmen svekkes eller stopper helt. I fjor ble det rapportert i en artikkel i *Nature* at man kunne spore en 30 % svekkelse av Golfstrømmen, selv om datamaterialet er relativt. Hvis Golfstrømmen stanser, burde isbjørnen få stadig bedre forhold på våre kanter. Da er det kanskje heller vi som er truet...

Andre igjen, som James Lovelock, kjent som Gaia-hypotesens far, mener at den globale oppvarmingstrenden er så sterk at selv om Golfstrømmen skulle dø hen, så ville det allikevel bli varmere i Norge enn det er nå.

Magnar Norderhaug under innvielsen av stasjonsbygningen på Store Færder Ornitologiske Stasjon 26.5.1974.

Magnar Norderhaugs (1939-2006) innsats for vern av isbjørnen og arktisk natur

Tekst og foto: Viggo Ree

Som et supplement til Tormod Burkeys isbjørnartikkel er det inkludert noen fotografier av arten fra Svalbard-området. Bildene, som ble tatt under ekspedisjoner i regi av Norsk Polarinstitutt i 1981 og 1982, kan stå som en hyllest til zoologen og miljøverneren Magnar Norderhaug som døde den 22.

april 2006. Han ville ha fylt 67 år den 21. juli om han hadde levet. Med Magnars bortgang er en av de mest markante miljøskikkelser i nyere tid borte.

Magnar vokste opp på Nøtterøy, og tok examen artium i Tønsberg i 1959. I 1962 tok han initiativ til dannelsen av

Norges Feltbiologiske Forening, som i 1967 ble videreført som Natur og Ungdom. Han fullførte sitt hovedfag på Universitetet i Oslo i 1967 - en oppgave om alkekongens hekkebiologi på Svalbard. I perioden 1967-72 var han biolog på Norsk Polarinstitutt, 1972-73 friluft- og naturvernkonsulent hos

Nattvandrende isbjørn sørvest for Waldenøya nord for Nordaustlandet noen minutter før 20.8.1981 ble historie.

Fylkesmannen i Vestfold, 1973-85 naturverninspektør for Sør-Norge i Miljøverndepartementet, 1985-89 økologisk rådgiver i Norad og fra 1989 til sin død leder for Worldwatch Institute Norden. Vern av Presterødkilen i Tønsberg, opprettelse av sjøfuglreservater i Sør-Norge og betydningsfulle bidrag for å få på plass internasjonale miljøavtaler som Ramsarkonvensjonen, Bernkonvensjonen og Bonnkonvensjonen er blant Magnars mange bidrag for å ivareta biologisk mangfold og særegen natur. Han utførte også et omfattende arbeid i forbindelse med fredningen av ulven i 1972, og var også med da Prosjekt havørn ble igangsatt. De siste årene konsentrerte han seg spesielt om de globale miljøutfordringene vår klode står overfor.

En av Magnars mest betydningsfulle bidrag i naturvernsammenheng var hans utrettelige innsats for vern i Arktis. Det var han som tok initiativet til opprettelsen av en rekke store og små naturreservater på Svalbard. Dette arbeidet foregikk sammen med blant annet Olav Gjærevoll, som ble vår første miljøvernminister i 1972.

Magnar var også en sentral person i den internasjonale ekspertgruppen som senere fikk etablert isbjørn-avtalen. Dette arbeidet utførte han i slutfasen sammen med Thor Larsen. I dag skjønner vi bedre hvor framsynt Magnar var under disse verneprosessene. Når turister og naturfotografer besøker Svalbards villmark og eksempelvis står på et båtdekk og fotografere isbjørn i sitt naturlige miljø, er det nok ikke så mange som kjenner forhistorien og innsatsen til naturverneren fra Nøtterøy som muliggjør nettopp slike storslagne naturopplevelser. Magnars innsats for natur og miljøvern - både nasjonalt og internasjonalt - ble til manges glede belønnet med St. Olavs orden, ridder av 1. klasse året før han døde.

Magnar skrev også en rekke bøker og tidsskriftartikler, blant annet om dyrelivet i arktisk natur.

Mine medfølelser og tanker går til Magnars nærmeste etterlatte - hans kone Ann og deres to barn. De skal vite at hans livsverk vil bli verdsatt og husket for ettertiden.

Voksen hannbjørn i sprang mellom isflak vest for Kong Karls Land 24.8.1982 (til høyre) og ung isbjørn ved Wilhelmsøya sør i Hinlopenstredet 14.8.1982 (under).

Til høyre: Yngre isbjørn mellom Tusenøyane og Hopen 18.8.1982.

Under: Denne voksne hannbjørnen med en nydrept storkobbe ble fotografert øst for Austfonna på Nordaustlandet den 28.8.1981. Legg merke til ismåken til venstre for isbjørnen.

Lisensfelling av bjørn

Direktoratet for naturforvaltning (DN) har for første gang åpnet for lisensfelling av bjørn. Rovviltnevnda for Troms og Finnmark har anbefalt at det gis mulighet for lisensfelling høsten 2006. Direktoratet har fattet vedtak slik at dette kan gjennomføres nå. Direktoratet åpner for felling av inntil to bjørner i en avgrenset del av det foreslåtte forvaltningsområdet for bjørn i Sør-Varanger. I tillegg kan én bjørn felles i et område lenger nord og vest, som har mer sporadiske bjørnebesøk. Lisensfelling kan foregå i deler av kommunene Sør-Varanger, Nesseby og Tana i perioden fra 1. september til 15. oktober 2006. Den regionale rovvaltnevnda har i utkast til forvaltningsplan foreslått et mål på to bjørneynglinger årlig i det aktuelle forvaltningsområdet for bjørn i Sør-Varanger. Dette målet er nådd. Resultatene fra DNA-analyser av bjørneekskremer samlet inn i 2004 og 2005 viser at omkring 50 ulike bjørner hadde helt eller delvis tilhold innenfor det foreslåtte forvaltningsområdet i løpet av disse årene.

Bestandsmålene som er vedtatt i regjeringen, sier at det i forvaltningsregion 8 (Troms og Finnmark) skal være seks bjørneynglinger i regionen hvert år. Dette målet er ennå ikke nådd. Direktoratet vurderer likevel at størrelsen på bjørnebestanden i det aktuelle området for lisensfelling gir grunnlag for et begrenset uttak, uten at den langsiktige målsettingen for regionen kommer i fare. I DNS vedtak er det satt flere vilkår som skal sikre en fortsatt stabil utvikling for bjørnebestanden i området. Det gis ikke adgang til å felle binne med unger. I tillegg kan maksimalt én binne felles i de viktige bjørneområdene i Pasvik.

DN har også vedtatt lisensfelling av bjørn i 20 kommuner i Trøndelagsfylkene med inntil tre individer på kvoten. *Kilde: DN*

Hva er lisensfelling?

Lisensfelling er en skademotivert felling av et bestemt antall individer av en viltart, med hjemmel i viltloven § 12, der kvoten er fastsatt av offentlig myndighet og der det kreves at jegeren er registrert som lisensjeger i Jegerregisteret for å kunne delta.

Dagens lovverk åpner for lisensfelling av gaupe, jerv, bjørn og ulv.

Lisensfelling er ikke jakt, men felling motivert ut fra behovet for skadereduksjon. Lisensfelling av alle rovviltartene omfattes av grunneiers enerett.

Kilde: DN

Gaupe i innhegning. Foto: Roar Solheim.

Av John Odden

Det nasjonale overvåkingsprogrammet for store rovdyr overvåker bestandsstørrelse og bestandsutvikling hos gaupe i Norge ved hjelp av to metoder. Begge metodene er basert på en betydelig innsats av lokale frivillige mannskaper. For det første gjøres det hvert år en beregning av minimum antall familiegrupper (hunnedyr i følge med årsunger) på bakgrunn av observasjoner over hele landet. I tillegg er det i deler av landet opprettet et fast nettverk av takseringslinjer som går hver vinter før gaupejakta starter. Utviklingen

John Odden er forsker ved Norsk institutt for naturforskning.

i gaupebestanden kan følges over tid gjennom eventuelle endringer i sporkryssingsfrekvens på linjene (gaupeindeks). Norges Jeger- og Fiskerforbund (NJFF) har ansvaret for den praktiske gjennomføringen av de faste takseringslinjene. Statens Naturoppsyn (SNO) er ansvarlig for kontroll av spor fra familiegrupper av gaupe. Norsk Institutt for Naturforskning (NINA) er ansvarlig for bearbeiding av data og rapportering.

Minimum antall familiegrupper i Norge i 2006.

NINA gjør hvert år en beregning av minimum antall familiegrupper før jakt ut fra alle dokumenterte og antatt sikre observasjoner av familiegrupper (spor, synsobservasjoner og døde unger). Observasjonene blir i all hovedsak gjort av lokale folk på snøføre, enten tilfeldig eller på de faste registreringslinjene. Alle observasjoner blir rapportert inn

Gaupebestanden i oppgang

til SNO hvor rovviltkontakter foretar feltkontroller. Beregningene av minimum antall familiegrupper gjøres av NINA ved hjelp av såkalte avstandsregler basert på forflytningsavstander og størrelser på leveområder til radiomerkede gauper i Skandinavia. I NINA-rapport 166 presenterer vi minimum antall familiegrupper og bestandsstørrelse for gaupe i Norge før jakt i 2006. Overvåkingsresultatene i 2006 vurderes opp i mot tilsvarende bestandsdata for gaupe i perioden 1996-2005.

På landsbasis har det vært en 17-22 % økning i antall familiegrupper av gaupe fra 2005 til 2006. Før jakt i 2006 var det registrert minimum 62-65 familiegrupper. Dette tilsvarer en beregnet minimum totalbestand på 367-385 dyr. Det nasjonale bestandsmålet på 65 årlige ynglinger av gaupe, fastsatt av Stortinget i 2004, er nådd i inneværende sesong.

For å analysere bestandsutviklingen i minimum antall familiegrupper før jakt i ulike deler av landet i perioden 1996-2006 har vi tatt utgangspunkt i de 8 forvaltningsregionene som ble vedtatt av Stortinget i 2004. I region 1 (Sogn og Fjordane, Hordaland, Rogaland og Vest-Agder) ble det i år registrert 1 familiegruppe i Luster. Det er første gang siden 1999 det er registrert familiegruppe i denne regionen. I region 2 (Aust-Agder, Telemark, Buskerud og Vestfold) ble det i år registrert 13,5 familiegrupper sammenliknet med 13 i 2005. I region 3 (Oppland) ble i år registrert 5 familiegrupper sammenliknet med 6,5 i 2005. I region 4 (Østfold, Oslo og Akershus) ble det i år registrert 6 familiegrupper sammenliknet med 7,5 i 2005. I region 5 (Hedmark) ble det i år registrert 10,5 familiegrupper sammenliknet med 7 i 2005. I region 6 (Møre

og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag) ble det i år registrert 17 familiegrupper sammenliknet med 14 i 2005. I region 7 (Nordland) ble det i år registrert 6,5 familiegrupper sammenliknet med 4,5 i 2005. I region 8 (Troms og Finnmark) ble det i år registrert 5,5 familiegrupper sammenliknet med 3,5 i 2005.

Gauperegistrering i utvalgte fylker 2006

I Nordland sør for Saltfjellet, Nord-Trøndelag, Hedmark, Telemark, Buskerud, Oslo og Akershus er det opprettet et fast nettverk av takseringslinjer som følges hver vinter før gaupejakta starter. Utviklingen i gaupebestanden følges så over tid gjennom eventuelle endringer i sporkryssingsfrekvens på linjen.

NINA-rapport 167 gir en oversikt over resultatene fra takseringslinjer gått i 2006, og gir i tillegg en oversikt over endringer i sporkryssingsfrekvens i områder der linjer er gått tidligere år. Til sammen ble det plassert ut 1.889 registreringslinjer på ca 3 km i de syv fylkene. Vinteren 2005/2006 ble 1.305 (69 %) av takseringslinjene gått. Andelen linjer gått varierte fra 46 % i Oslo og Akershus til 83 % i Hedmark.

Det ble funnet spor av gaupe i alle fylker. I Hedmark viste gaupeindeksen en nedgang i antall linjer med kryssende gaupespor fra 2005 til 2006. I de andre fylkene viser gaupeindeksen kun små endringer. Spor av jerv ble funnet Nordland, Nord-Trøndelag og Hedmark. Spor av ulv ble funnet i Hedmark og i Akershus. Det ble ikke funnet spor av ulv utenom tidligere kjente ulvrevir.

FVR: Nei til lisensfelling av bjørn

Foreningen Våre Rovdyr tar klart avstand fra Direktoratet for naturforvaltning (DN) vedtak om lisensjakt på bjørn. Det mikroskopiske norske bestandsmålet Stortinget har vedtatt (15 årlige ynglinger) er langt fra oppnådd og ingen av regionene med ansvar for bjørn har nådd opp til sine mål.

Som kjent legger viltlovens nye forskrift om rovviltforvaltning føringer for hvilke regioner som skal ha ansvar for å oppnå bestandsmålene for bjørn. Hedmark skal ha 3 ynglinger av bjørn, Regionen som omfatter Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag skal ha 4 ynglinger, Nordland skal ha 2 ynglinger og den nordligste regionen (Troms og Finnmark) skal ha 6.

Det er viktig å merke seg at de åtte forvaltningsregionene for rovvilt i Norge ikke lenger er reelle forvaltningsområder for den enkelte art. Foruten den særskilte ulvesonen, så har de enkelte rovviltnevndene delt opp sine regioner slik at det nå er mindre forvaltningsområder innenfor forvaltningsområdene. Således blir det egentlige forvaltningsområdet for bjørn i region 8 (Troms og Finnmark) lokalisert til Pasvik/Sør-Varanger, Anarjohka og Indre Troms. Det vil si at bjørnen i praksis blir stort sett fraværende i mesteparten av Troms og Finnmark. Videre snakker man ikke lenger om målet på 6 ynglinger i denne regionen, men mål i de små forvaltningsområdene.

FVR noterer at lisensfelling iverksettes bl.a. nettopp i et særskilt forvaltningsområde foreslått for bjørn i Finnmark (Sør-Varanger/Pasvik), med bl.a. den begrunnelse at rovviltnevndas mål på 2 ynglinger av bjørn her er nådd. Man kan til og med felle en binne. FVR merker seg dessuten at lisensfelling også er vedtatt i Nord-Trøndelag og er i ferd med å aktualiseres i Hedmark.

FVR ønsker ikke en utvikling med så godt som ordinær jakt på en truet dyreart der ikke engang Stortingets vedtatte mål for regionene er oppnådd. Dessuten heter det i rovviltforskriftens kommentarer at det som hovedregel ikke skal iverksettes lisensfelling under bestandsmålet i regionene.

FVR avviser klart lisensfelling av bjørn nå. DN har imidlertid vedtatt lisensfelling i to regioner, og det er da vårt klare krav at praksisen med skadefelling innenfor de særskilte forvaltningsområdene i regionene opphører helt og holdent. Dette er også vårt krav i de andre regionene med ansvar for bjørn dersom DN vedtar lisensfelling der.

Lars Berge

Lars Johan Berge bor i Lierne i Nord-Trøndelag, er utdannet teolog og dr.art. fra NTNU. Han er også vararepresentant i FVRs styre og regionleder for Midt-Norge.

Rovdyrobser- vasjoner må kvalitetssikres

spørsmålsteget ved SNOs kvalitetssikring av ulveobservasjoner.

I Norge har vi mytene om ulvens påståtte farlighet, men ingen erfaring med ulv. Det har nordamerikanerne. Ulveforskningens «grand old man», L. David Mech, drev i 1960-årene sine grunnleggende ulvestudier på Isle Royale i Lake Superior. Selv om Mech kunne komme inn på ulv så nært som 5 meter, forutsatt at ulven ikke hadde vært av han, var ulv svært redd lukten av mennesker. Og ikke nok med det, under hele studien hadde han ikke noe problem med å jage hele flokker på 15 sultne ulver vekk fra elgkadaverne som de åt av.

Mech fastslår at det er en seiglivet og allment utbredt oppfatning hos folk flest at ulv er farlig for mennesker, til tross for at all seriøs faglitteratur har dokumentert hvor forsvinnende liten fare ulv utgjør. Etter at rabiessmittet eller halvtam ulv er utelukket, gjenstår det på verdensbasis noen ytterst få tilfeller fra det tidligere Sovjet og India der muligheten for ulveangrep ikke kan utelukkes. Men også i disse tilfellene har det vist seg umulig å fremskaffe pålitelig dokumentasjon. I Nord-Amerika foreligger noen ytterst få angrep på mennesker forårsaket av frisk, vill ulv. Fra ulveforskernes arbeider finnes flere godt dokumenterte historier om hvordan forskere har tatt ulvevalper fra hiet mens foreldrene bare har hylt, bjeffet og pistret. Forskere har ved å etterligne ulvehyl klart å få vill ulv så nært innpå som 5 meter. Der har de forblitt i 20 minutter uten å vise noen form for aggresjon. Det finnes mange historier der forskere har opplevd at vill ulv ville finne ut hva slags «dyr» de var, uten at ulven i noe tilfelle har vist noen form for truende atferd. En av ulveforskningens nestorer, Pimlott, hevdet i 1967 at det beste beviset for ulvens ufarlighet i forhold til mennesker var å finne i Ontario i Canada som har en av de tetteste ulvestammene i Nord-Amerika. Tusenvis av barn har gjennom årenes løp padlet og teltet i ulveområdene, og det finnes ikke et eneste eksempel på at noen er blitt angrepet av eller blitt truet av ulv!

Alle disse historiene ville i Lierne kommune bli utlagt som eksempler på ulv med unormal atferd. Det Bondelaget burde være bekymret for er Lierne kommunes opptreden ved rovdryrobserasjoner. Ved hver eneste ulveobservasjon søker Lierne rutinemessig om fellings-tillatelse med begrunnelsen «unormal atferd». Da har ulven stort sett bare blitt sett gående langs veien. Som om ikke det var nok gjentar kommuneledelsen til stadighet usannheten; «Stortinget har klart sagt at det ikke skal være ulv i Nord-Trøndelag», til tross for at det bare er ynglende og revirhevdende ulv som ikke skal tillates i fylket. Som om ikke dette var nok har kommuneledelsen problemer med addisjon. For en tid siden ble ei binne med tre unger påvist i Brandsfjellet. Dette var for ledelsen i Lierne kommune det endelige beviset for at det var *mye* bjørn i Lierne, til tross for at fire bjørner er og blir fire bjørner! Selvsagt skulle terskelen for felling senkes etter at det ble sett ei binne med tre unger, og det i en situasjon der fellingstillatelsene på bjørn hagler tettere enn ekte hagl.

Med en slik manipulerende holdning til rovdryr, og med en slik useriøs holdning til fellingssøknader, blir det i virkeligheten vanskelig for noen av oss å rapportere hva vi faktisk ser. Det burde bekymre Bondelaget mer enn at FVR vil kvalitetssikre rovdryrobserasjoner.

Vi kan forsikre Bondelaget om at ingen er mer interessert enn FVR i å få skikkelige og pålitelige bestandsregistreringer, særlig i Nord-Trøndelag der fellingstillatelser på bjørn deles ut i fleng uten av noen aner hvor mye bjørn det faktisk er i regionen. Det gjør ikke saken bedre at det nå er foreslått innført lisensjakt på en sårbar art ingen kjenner omfanget av. Men slik behandler Norge sine truede arter.

Riksrevisjonen om myndighetenes kartlegging og overvåking av biologisk mangfold:

Manglende evne til å omsette høye miljøambisjoner til konkrete tiltak

Manglende evne til å omsette høye miljøambisjoner til konkrete tiltak har så langt preget myndighetenes arbeid med å kartlegge og overvåke biologisk mangfold og forvaltningen av verneområdene. Opptil 30 prosent av verneområdene er i dag truet, og det er mangler ved forvaltningen av disse områdene.

Riksrevisjonens undersøkelse ble overlevert Stortinget 7. september og avdekker svakheter i plangrunnlaget for arbeidet med å kartlegge og overvåke biologisk mangfold og forvaltning av verneområder. I en landsomfattende kommunal kartlegging er kritiske faktorer som kartleggingsmetodikk, databaser og kostnadsberegninger ikke tilstrekkelig utredet før kartleggingen ble igangsatt.

Verneområder er i undersøkelsen avgrenset til nasjonalparker, landskapsvernområder og naturreservater. Undersøkelsen viser at opptil 30 prosent av verneområdene i dag er truet, og at det er mangler ved forvaltningen av disse områdene. Bl.a. har man prioritert å verne områder uten at det forelå oppdaterte oversikter over hvor mye forvaltningen av de samme områdene ville koste.

I det nye kunnskapsbaserte forvaltningssystemet for biologisk mangfold som var hovedsatsingen i St.meld. nr. 42 (2000-2001), er målene for satsingen lite konkrete, viser undersøkelsen. Dette gjør det vanskelig å vurdere måloppnåelsen for forvaltningssystemet og av Nasjonalt program, som er bærebjelken i dette systemet. Det er også avdekket svakheter i beslutningsgrunnlaget i Nasjonalt program. Riksrevisjonen understreker derfor behovet for et godt planmessig fundament i det videre arbeidet.

På bakgrunn av de forholdene som er avdekket, konstaterer Riksrevisjonen at myndighetenes arbeid så langt har vært preget av manglende evne til å omsette høye miljøambisjoner til konkrete tiltak.

Bakgrunnen for Riksrevisjonens undersøkelse var FN-konvensjonen for biologisk mangfold samt etableringen av et kunnskapsbasert forvaltningssystem for biologisk mangfold og styrket forvaltning av verneområder. Målet for undersøkelsen var å vurdere myndighetenes arbeid med kartlegging og overvåking av biologisk mangfold og forvaltningen av verneområder. I høyre spalte gjengis Riksrevisjonens konkrete påpekninger punktvis.

Forvaltning av verneområder.

Vurderinger:

- Opptil 30 prosent av verneområdene truet i følge fylkesmennene
- Verneverdier truet av flere ulike trusselfaktorer
- Få tiltak iverksatt for å imøtekomme truslene
- Behov for å forbedre eksisterende forvaltnings- og skjøtselsplaner og lage nye planer
- Utdaterede kostnadsberegninger
- Miljøvernforvaltningen har ikke klart å snu utviklingen påvist i 1995

Kartlegging og overvåking. Nasjonalt program for kartlegging og overvåking av biologisk mangfold er et nytt kunnskapsbasert forvaltningssystem som ble presentert i St.meld. nr. 42 (2000-2001). Programmet skulle utgjøre bærebjelken i dette forvaltningssystemet.

Vurderinger:

- Manglende konkretisering av det kunnskapsbaserte forvaltningssystemet
- Sektorvise kartleggings- og overvåkingsaktiviteter større bidragsyter i forvaltningssystemet enn Nasjonalt program
- Hovedvekt på metodeutvikling, lite kartlegging og overvåking gjennomført innenfor Nasjonalt program
- Svakheter i beslutningsgrunnlag i Nasjonalt program
- Utilstrekkelige kostnadsberegninger
- Fremdeles store utfordringer knyttet til kunnskap om biologisk mangfold i Norge

Den kommunale kartleggingen. Den kommunale kartleggingen har som formål å identifisere områder av stor verdi for biologisk mangfold i alle landets kommuner. Det startet opp i 1999 og var et 5-årig landsomfattende program.

Vurderinger:

- Kartlegging pågår ennå
- Flere kommuner mangler ennå datasett for alle fem hovedtema som skulle kartlegges
- Faglige standarder og fullstendige kostnadsberegninger avklart etter at kartleggingen ble igangsatt
- Variierende kvalitet på kartleggingen
- Materiale om rødlistearter preget av eldre data med lite presis stedfesting
- Begrenset kunnskap om hvor langt kommunene har kommet i arbeidet med å identifisere de viktigste områdene for det biologiske mangfoldet

To unge damer hevder å ha møtt to nærgående ulver i Lierne en sen augustnatt. Talsmenn for FVR tillot seg å antyde at de påståtte ulvenes atferd lignet mest på hundeatferd. Reaksjonen fra Bondelaget kom umiddelbart. Lokalbefolkningens rovdryrobserasjoner skal ikke vurderes eller trekkes i tvil. Med utgangspunkt i det jeg vil kalle «vitnefundamentalisme» ble FVR utsatte for sterke og til dels usaklige sterkt angrep.

Men vi trenger ikke gå lenger enn til rettsvesenets og vitnepsykologiens verden for å finne støtte for FVRs tvil på ufeilbarlige observasjoner. I rettssalen behandles vitneobservasjoner slett ikke som ufeilbarlige. Tvert om er vitneobservasjoner alltid avhengige av vitnenes virkelighetsoppfatelse og erfaringsverden. Det er grunnen til at vitneobservasjoner om samme forhold ofte spriker, uten at noen av den grunn lyver. I retten blir vitneobservasjoner derfor vurdert. Hvorfor det skulle være annerledes med rovdryrobserasjoner må skyldes ene og alene Bondelagets ønske om en rekke fiktive rovdryr, slik at de virkelig eksisterende kan skytes.

Fra rovdryrobserasjonenes verden har vi bare i den siste tiden sett en rekke feilobservasjoner fra lokalbefolkningen og såkalte «erfarne» jegere. For ikke lenge siden ble et dårlig bilde av ei reinssimle i Namsskogan utgitt for ulv. SNO klarte til og med å registrere denne reinssimla som «mulig ulv», selv uten sporavtrykk. En husky på rømmen i Ås sentrum ble raskt til ulv med påfølgende politiutrykning. Rødvil har blitt til bjørn, og bjørnen i Jostedal var en hjort. Rekken av slike lokale feilobservasjoner er så lang som et vondt år. Derfor må observasjoner kvalitetssikres på skikkelig måte. Det gjelder

til og med om observasjonen er gjort i Lierne. Fødested Lierne gir ingen spesiell rovdryrkompetanse i vuggegave, like lite som nordmenn er født med ski på beina.

Utgangspunkt er søstrene Estils påståtte ulveobservasjon. Jeg vet ikke hva søstrene Estil så en noe skum augustnatt ved Rauberg i Muru. Jeg var ikke der. Det er fullt mulig at de så ulv, slik de hevder. Det kan heller ikke utelukkes at de møtte to hunder, selv om de avviser det. Jeg har selv påtruffet store vestsibiriske laikaer i dette området på denne tiden av året. Hundeeiere med et noe liberalt forhold til båndtvangsbestemmelsene har trent hundene sine før elgjakta. Men det som er sikkert er at den påståtte ulveobservasjonen var gjort i en situasjonen preget av panikk og en hellig overbevisning om at de var under angrep av ulv og at de kunne bli ulvematt. Jeg tillater meg å betvile at man i en slik panikksituasjon er et objektivt og fullgodt vitne. Lise Beate Estil prøver å styrke sin observasjon ved å henvise til sin forskning innen bevegelsesvitenskap. Hennes doktorgrad fra NTNU i 2002 omhandler imidlertid problemer ved barns motoriske og språklige utvikling. Jeg har problemer med å se at dette gir henne spesiell kunnskap om ulveatferd. Uansett forteller deres beretning at de var i ulvemytenes grep og tolket sin opplevelse deretter. Det må være tillatt for andre å peke på at de påståtte ulvenes atferd faktisk ligner mest på hundeatferd. Sporet på 10,5 cm er lite til ulv å være. Ulveeksperter sier at man ikke ut fra spormåling alene kan fastslå om dette var ulv eller hund. Like fullt kunne rovviltkontakt Mogens Totsås fastslå ved spormåling at dette trolig var ulv. Sammen med den reinssimla som helt feilaktig ble til ulv, etterlater dette et

Paul Granberg

Paul Granberg har bred bakgrunn fra viltforskning og viltforvaltning i Norge og var tidligere leder av Foreningen Våre Rovdyr.

Da vår viltlov ble vedtatt i 1981, ble det nedfelt en såkalt nødvergeparagraf (§ 11) i loven.

Dette var nytt. Til tross for at tidligere lover om jakt og vilt hadde ganske utstrakte fredningsbestemmelser for store og potensielt farlige viltarter, var det ingen hjemmel nedfelt i jakt- og viltlovgivningen som gav adgang til å felle fredet vilt i nødverge.

Lovparagrafen har skapt svært mye oro og diskusjon, og den har tidligere vært gjenstand for revisjon hele 4 ganger i løpet av de 25 år som har gått siden den først ble vedtatt. Man kan undres om denne paragrafen var et vel gjenomtrent påfunn. Er ikke nødverge og nødrett (dvs. lovbrudd for å redde liv eller eiendom) et mer generelt spørsmål som bør samordnes og lovhjemles i straffeloven?

Den opprinnelige § 11 i viltloven hadde følgende tekst:

Vilt kan felles uten hensyn til fredning når felling må anses påkrevet for å fjerne en aktuell og betydelig fare for skade på person og under fare for direkte angrep på bufe og tamrein. Felling i henhold til første ledd må straks meldes til viltmemnda i kommunen.

Det som enkelte var misfornøyd med, var paragrafens krav om fare for direkte angrep på husdyr. Man ville fjerne begrepet direkte, slik at loven skulle lyde *fare for angrep*. Det ville åpne muligheten til å skyte store rovdyr nærmest hvor som helst og når som helst. Med den vandrings-

kapasiteten store rovdyr har, er det ikke vanskelig å hevde at det representerer en fare for angrep på bufe eller tamrein samme hvor dyret måtte befinne seg innenfor vårt lands grenser! Det man overså var at lovparagrafen faktisk gav husdyr og tamrein bedre beskyttelse enn mennesker. Det behøvdes en *aktuell og betydelig fare* for skade på mennesker, mens det bare var spørsmål om *fare for direkte angrep på bufe og tamrein* for felling kunne foretas.

Slik paragrafen lyder i dag heter det:

Vilt kan felles uten hensyn til fredning når felling må anses påkrevet for å fjerne en aktuell og betydelig fare for skade på person. På samme måte kan eieren, eller noen som opptrer på eierens vegne, felle vilt under direkte angrep på bufe og tamrein. Kongen kan bestemme at bestemmelsen i annet ledd ikke skal gjelde for spesielt truede arter eller spesielt truede bestander av enkelte arter. Felling og forsøk på felling i henhold til første og annet ledd skal straks meldes til kommunen og politiet.

Etter påtrykk fra landbruksnæringen og jegerinteresser har regjeringen nå for femte gang, bl.a. i Soria-Moria-erklæringen, bebudet ny behandling av denne paragrafen.

Hva er feil ved paragrafen, slik den er utformet i dag? Noen dyperegående evaluering i forkant av stortingsbehandlingen kan en ikke se foreligger – hverken nå eller ved tidligere behandlinger. Det eneste som synes å ligge til grunn er næringsinteressenes påstander om at paragrafen er *uklar og for streng*.

Ny runde om nødverge

Dessuten hevdes det at det er urimelig at det skal brukes ressurser fra politi og rettsvesen på slike saker! Stort sett er det kun med slike betraktninger det overlates til politikernes overfladiske «synsing» å utforme deler av vårt lovverk!

En lovbestemmelse vil vel alltid fortone seg både streng og uklar for den som ønsker at ingen grenser var satt. Hva slags samfunn skal vi få om lovbrutere alene skal vurdere nødvendigheten av sitt lovbrudd? Viltlovens § 11 er ment å gi mulighet for straffefritak for den som kommer opp i en akutt faresituasjon der han/hun ikke ser annen mulighet for å avverge den enkeltstående, akutte skaden/faren på annen måte enn ved å bryte loven. Mot mer varige og langsiktige faresituasjoner skal andre tiltak settes i verk. Intensjonen er den samme som ligger til grunn for straffelovens §§ 47 og 48. Gjennom de diskusjoner som pågår får man ofte inntrykk av at ikke alle forstår prinsippet, og at paragrafen ikke skal brukes som et virkemiddel i bestandsreguleringen.

Siden paragrafen angår faresituasjoner for både mennesker og bufe/tamrein, antas det at hensynet til menneskers liv og helse må rangeres høyere enn hensynet til bufe og tamrein.

Dette betinger et aktsomhetskrav. Det er ikke påpekt i viltloven, slik det klart er i straffelovens §§ 47 og 48 hva angår annen nødverge.

Jeg skal ikke begi meg ut på en fullstendig vurdering av alle sider ved viltlovens nødvergebestemmelse, men vil trekke fram én side som viser at de praktiske konsekvenser av denne lovparagraf er langt mere komplisert enn hva som blir fremstilt, også fra enkelte stortingspolitikeres side.

Ser vi på de tilfeller hvor det er påberopt nødverge vedrørende bjørn fra 1987 til september 2006, viser det seg at i over 50 % av tilfellene blir dyret skadeskutt. Det er eksempler på at det er skutt over offentlig veg, det er eksempler på at personer har dratt til skogs med rifler som ikke er av godkjent kaliber for storviltjakt – i den hensikt å skyte på bjørn i eventuelle nødvergesituasjoner, og det er eksempler på at det er skutt mot andre dyrearter i den tro at det dreide seg om bjørn. Videre er det i flere tilfeller skutt på uegnede avstander og under slike omstendigheter at sannsynlighet for skadeskyting klart måtte påregnes. To personer er skadet i forbindelse med slik påskyting av bjørn. Skildringer fra enkelte situasjoner minner kanskje vel så mye om scener fra en «villvestfilm» som nøktern vurdering i en fare- eller skadesituasjon.

Av mange blir det antatt at en skadeskutt bjørn kan være meget farlig for folk. I det minste har politiet i flere tilfeller vurdert situasjonen slik at de har sperret av og oppfordret folk om ikke å begi seg inn i større skogområder hvor de regnet med at skadeskutt bjørn oppholdt seg. Vi kommer da i den merkelige situasjonen at for å berge livet til et husdyr, setter man menneskers liv og helse i fare – ikke bare ved å gjøre et stort rovdyr farlig, men også ved uforsvarlig skyting. For å skyte ei rype kreves det utdanning og eksamen, men for å skyte på en bjørn under ofte vanskelige forhold med den risiko det innebærer, er det ikke engang et krav om aktsomhet. Forstår de politikere som forfekter en mer liberal nødvergerett hvilket ansvar de påtar seg? Nepp!

Hittil har diskusjonen omkring viltlov-

ens nødvergeparagraf i overveiende grad vært farget av holdninger mot og for rovdyr i norsk fauna, samt av økonomiske interesser. Det er nå på tide at disse interesser blir satt til side og fokus rettes mot det saken dreier seg om. Så vidt en kjenner til er det ingen andre særlover som har en tilsvarende nødvergebestemmelse som den viltloven har. All annen nødverge dekkes av straffeloven. Jeg kan ikke med min beste vilje se at nødverge overfor et fredet dyr i prinsippet er så vesentlig forskjellig fra annen nødverge at det ikke kan innarbeides og vurderes ut fra samme lovverk. Det er først når aktøren i en nødvergesituasjon vet at hans disposisjoner blir underlagt vurdering ut fra straffelovens krav til aktsomhet og nytte/risiko at vi kan forvente verdighet og ro omkring dette spørsmålet. Hvorvidt man liker eller misliker rovdyr i norsk fauna har ingenting med saken å gjøre!

Anførsler:

Antall påberopte nødvergesituasjoner er 16. Tallene for nødvergefelling er hentet fra Statistisk sentralbyrå fra og med jaktåret 1987/88 til og med jaktåret 2004/05, med tillegg for dyr skutt frem til september 2006, samt to dyr skadeskutt og ikke gjenfunnet og som dermed ikke inngår i fellingsstatistikken. Antall skadeskytinger er hentet fra egne notater som i stor grad er sjekket mot avismeldinger. En kan ikke utelukke at det kan være flere skadeskytinger som har unngått artikkelforfatterens oppmerksomhet.

Rar golfbanebjørn

- En bjønn går så pent. Bare et par steder hadde den sklidd litt, slik at de lange klørne hadde revet opp litt gress. Elg, som vi har rundt her hele tiden, gjør langt mer skade. Men det er klart, jeg vil ikke ha bjørnen gående rundt her for det, sier Mørk. *Golf.no 13.09.2006.*

Han så ikke selv bjørnen, men forteller at en nabo så bjørnen lørdag ettermiddag. - Han satt og pløyde da han så noe komme opp ved bekken, men det tok en stund før han skjønnte at det var en bjørn, det er jo ikke det man først tenker på, sier Mørk. *Smaalenenes Avis 13.09.2006.*

- Bjørnestammen i området øker, og nå har vi ikke ulvene her mer. Da trives bjørnen bedre, mener Mørk. *Sarpsborg Arbeiderblad 13.09.2006.*

Sporene fra golfbanen i Spydeberg er nok en elg. Det er i hvert fall ikke bjørn som har vært der. Det mener informasjonskonsulent Viggo Ree i Foreningen Våre Rovdyr.. På bildet og videoen fra Mørk golfbane ser vi spor etter elg. Ikke første gang Foreningen Våre Rovdyr får melding om bjørnespor, som viser seg å være elgspor. - Vi har til og med opplevd at folk har laget falske bjørnespor. Og Gud vet hvor mange brune sauer som har blitt til brune bjørner i dette landet. *Golf.no 13.09.2006.*

Viltmemnda i Spydeberg er uansett sikre i sin sak: Det er tydelige klør framover – og hælavtrykk. Da snakker vi bjørn, ikke elg, sier leder Sigmund Lereim i viltmemnda i Spydeberg kommune i Østfold. - Jeg har jaktet elg i snart 40 år, så jeg bør klare å se forskjell på dette. Men det er klart, alle kan ta feil. *Moss Avis 14.09.2006.*

- Nei, dette er tydelig et klovdyr. Høyst sannsynlig en elg, sier Jan Willberg, regionsansvarlig for rovvilt i fylkene Østfold, Oslo og Akershus, i Statens naturoppsyn (SNO) til avisen. Peder Mørk som eier golfbanen er ikke enig. - Jeg har sett de fleste dyrespor og jeg er ikke i tvil. Det var bjørn. - Men det er ikke politisk riktig at det skal være bjørn i Spydeberg sier Mørk. *NRK Østfold 19.09.2006.*

Torbjørn Tveter i Statens Naturoppsyn har denne uka gjort funn som tyder på at det har vært bjørn ikke langt fra golfbanen i Spydeberg. I et jordvepsebol var det gravd en stor grop, rundt 40 centimeter dyp og 50 centimeter i bred. - Jord var kastet halvannen meter rundt bolet. Det kan ha vært rev eller grevling, men jeg har aldri sett at slike dyr har jobbet så mye med et jordvepsebol som dette, sier Torbjørn Tveter. *Smaalenenes Avis 22.09.2006.*

Faksimile fra Aftenposten (Golf.no) 13.09.2006.

Havørn i Hordaland

Historisk tilbakeblikk og bestandsutvikling i nyere tid

Av
Tore Wiers

Fra et høydedrag ute ved kysten et sted i Hordaland sitter jeg og kikker utover det mektige øyriket. På en av øyene ser jeg konturen av to store fugler. Da jeg tar fram teleskopet, ser jeg to utfargede havørner. De sitter på kanten av et bratt berg, og uten forvarsel stuper den ene ut mot vannflaten. Et lite stykke bortenfor dykker ærfuglen, eller tar til vingene. Det høres et plask idet havørna treffer vannflaten, og med den ene kloen fanger en fisk. Havørna er tilbake.

En sårbar art

Havørna er den største rovfuglen i norsk natur og er toppkonsument i fuglefaunaen vår. Den ble den første arten i akvatisk miljø der det ble påvist tydelige forstyrrelser av miljøgifter (Helander 1998, Nygård & Skaare 1998). Havørna står oppført som «sårbar» på den internasjonale rødlista over globalt truede fuglearter, og Norge har derfor et særlig ansvar for arten i internasjonal sammenheng. Havørna er også kategorisert som «hensynskrevende» på den nasjonale rødlista (Direktoratet for naturfor-

Tore Wiers er forsker ved Universitetet i Bergen (UNIFOB).

◀ *Skotty – havørnhunnen fra Skottland – har nettopp fanget en fisk og er på vei opp til to sultne unger i reiret på Vestlandet. Foto: Dag Brynjelsen.*

valtning 1999). I dag har Norge den desidert største hekkebestanden i Vest-Europa, med rundt 2000 par, og fredningen av havørna må sies å være en av tidenes største suksesser innen naturvern her i landet.

Prosjekt havørn

Målsettingen til Prosjekt havørn har vært å kartlegge havørnas forekomst og bestandsutvikling i Norge. Det er lagt vekt på kartlegging, overvåking og reproduksjon, belastninger fra miljøgifter, generell biologi, populasjonsdynamikk og vandringsmønster.

Prosjektet startet opp som resultat av et samarbeid mellom Norges Naturvernforbund, Norsk Zoologisk Forening, Norsk Ornitologisk Forening (NOF), Foreningen til Dyrenes Beskyttelse og Verdens Villmarksfond. «Aksjon Rovfugl», som var prosjektets navn i starten i 1973/74, hadde som mål å kartlegge og overvåke hekkelokaliteter til flere norske rovfuglearter. Prosjektet var finansiert av Verdens Villmarksfond. Våren 1974 startet i hovedsak NOFs medlemmer med å kartlegge hekkelokaliteter og registrere ungeproduksjon for havørn, kongeørn, vandrefalk, jaktfalk og hubro. I 1975 ble prosjektene delt opp i egne artsprosjekt: Prosjekt havørn, Prosjekt kongeørn, Prosjekt falk og Prosjekt hubro. Samme året ble Prosjekt havørn delprosjekt av det internasjonale Sea Eagle Project No. 972 under World Wildlife Fund International.

I starten ble det faglige ansvaret lagt til Johan Fr. Willgohs ved Zoologisk Museum i Bergen, mens Alv Ottar Folkestad stod for organiseringen. Fra 1986 ble prosjektet videreført inn mot NOF, finansiert med midler fra viltfondet og regionale og sentrale styringsmakter. På oppfordring fra Direktoratet for naturforvaltning (DN) ble Prosjekt havørn formelt organisert som et

Havørn

Haliaeetus albicilla

- * Vingespenn 200-260 cm.
- * Vekt 3,5–6,5 kg.
- * Blir kjønnsmoden i 5-årsalderen.
- * Det tar normalt minst tre år innen første yngleforsøk lykkes.
- * Antall egg 1-3, normalt 2.
- * Rugetid ca 40 dager.
- * Flygedyktige unger 80-90 dager.
- * Eldste ringmerkede ville havørn: 28 år.
- * Føden består om sommeren av opptil 60 % fisk.

NOF-prosjekt fra 1991, med Alv Ottar Folkestad som ansvarlig prosjektleder, koordinator og bindeledd til det internasjonale prosjektet. Arbeidet har i stor grad bestått av å formidle ulike oppgaver, levere utstyr (for ringmerking etc.), samle inn data og sette sammen nasjonale årsrapporter for prosjektet. Rundt i de ulike landsdelene har prosjektet fungert gjennom fylkesvise eller regionvise delprosjekt, der organiserte grupper eller enkeltpersoner har gjennomført overvåking av havørn. I Hordaland var det Magne Helge Sleire og Gunnar Berge som kartla og bygde opp et kontaktnett etter første hekkefunn i 1985 (Berge 1985). Sleire har siden fulgt opp arbeidet i Hordaland. Etter 1985, og særlig fra

De fleste bildene i artikkelen er tatt av Dag Brynjelsen. Bosatt i Haugesund har han Haugalandet i Rogaland som fotografisk arbeidsfelt med havørn og kongeørn som spesialitet. Driver nettstedet fotonatura.no med presentasjon av et stort antall fotografier.

Til venstre: En ung havørn fatter interesse for en pinne på isen. Foto: Dag Brynjelsen.

Eldre, utfarget havørn. Foto: Bag Brynjelsen.

1988-89 økte aktiviteten med omfattende kontroll av kjente og potensielle hekkelokaliteter i Hordaland.

Havørna i historisk perspektiv

For 150–200 år siden var havørna vanlig langs hele norskekysten, fra Hvaler i Østfold til Sør-Varanger i Finnmark. Etter initiativ fra norske styresmakter ble det innført skuddpremie på rovfugl på slutten av 1800-tallet. Ørna ble bekjempet med våpen, feller, levende fangst og sakser, og ikke minst utlagt giftåte. På 1880- og 1890-tallet ble det felt ca 450 ørner pr år, mens det årlige antallet felte ørner på begynnelsen av 1900-tallet var på ca 150 individer (Johnsen 1928). Her er ikke skilt mellom havørn og kongeørn, men det er grunn til å tro at en vesentlig del var havørn.

I 1932 opphevet staten fangst- og skuddpremie på havørn (Hagen 1976), men den ble ikke fredet før i 1968. Arten var da så og si forsvunnet fra områdene mellom Sogn og Fjordane og svenskegrensa, der den tidligere var vanlig (Collett 1921, Hagen 1952, Haftorn 1971). Etter 1968 har bestanden tatt seg raskt opp, og havørna kommer stadig tilbake i områder der den ikke har vært sett på lang tid. Den har i stor grad rekolonisert Hordaland, og er i ferd med å etablere seg i Rogaland (35-40 par). Det er også påvist hekking av havørn så langt sør som til Vest Agder, men hovedfronten av havørnas utbredelse ligger i regionen rundt Sunnhordland og Nord-Rogaland. I tillegg har tettheten av havørn økt betydelig nordover fra Hordaland. Over 40 % av dagens totale europeiske bestand har tilhold i Norge (Folkestad 2003).

Havørna i Hordaland i perioden 1956-2005

Johan Fr. Willgohs gjennomførte en landsomfattende feltkartlegging og overvåking av havørn i Norge fra 1956 og frem til starten av Prosjekt havørn i 1974. I denne perioden bygde han opp et stort kontaktnett langs norskekysten. Tross dette omfattende arbeidet ble det i denne perioden ikke påvist hekking av havørn i Hordaland. Willgohs nevner to eldre hekkelokaliteter, en i Meland og en på Askøy, mens han har registrerte fire enkeltobservasjoner av havørn fra før 1950 og fem observasjoner i perioden 1950-63. Forfattere som Collett (1921) og Hagen (1952) har heller ingen konkrete opplysninger om hekkende havørn i Hordaland. Zoologisk museum i Bergen er det eneste museet i Norge som har eldre funn av havørn fra Hordaland i sine samlinger (en reirunge levert inn fra Askøy i 1872, en hunnfugl av ukjent alder skutt på Salhusfjellet i 1912, en hannfugl levert inn fra Fennsfjorden i 1922, en død

ungfugl funnet på Fjellbergøy i Kvinnherad og en skadet juv. funnet i Austevoll i 1989). Det finnes ingen egg fra eldre tider i noen av samlingene.

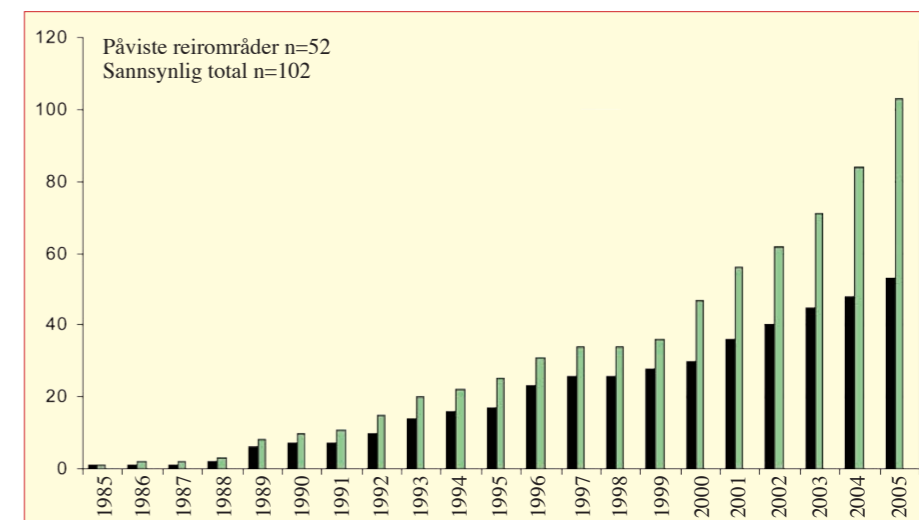
Første rapport om utvokst havørn i hekketida ble rapportert inn i april 1974 fra Austevoll av Jan Rabben og Ketil Valde etter tips fra lokalbefolkningen. Det første hekkefunnet (reir med unger) av havørn i Hordaland i nyere tid ble påvist på Bømlo 1985. Samme året ble det også observert utfarget havørn (observert over flere år)

et annet sted i samme kommune. I Masfjorden kom det også inn tips om funn av reir i 1986, uten at det ble stedfestet. I Lindås ble det konstatert hekking i 1988 med en unge. Dette inspirerte til økt aktivitet og kartlegging som resulterte i funn av ytterligere fire nye havørnreir i

Hordaland i 1989 (to reir med unger).

Siden har funn av nye hekkelokaliteter i fylket hatt en rask økning. Figur 1 og tabell 1 viser oversikt over registrerte havørnlokalteter i perioden 1985-2005, ut fra funn av reiområder, sannsynlige hek-

Figur 1. Utvikling i antall hekkelokaliteter for havørn i Hordaland fra 1985 til 2005 (se også tabell 1). Sannsynlig total er lik påviste reiområder pluss områder med a) observasjon av adult par/individ i hekketiden eller eventuelt adult med årsunger på høsten og b) områder der mer tilfeldige observasjoner av adult eller rapport fra kontaktpersoner indikerer fast tilhold av havørn.

Skotty har oppdaget en fisk og stuper. Foto: Dag Brynjelsen.

kelokaliteter (dvs. observasjon av utfarget par/individ i hekketiden eller eventuelt voksenfugl med årsunger på høsten), eller mulige hekkelokaliteter (mer tilfeldige observasjoner av utfarget havørn eller rapport fra kontaktpersoner som indikerer fast tilhold av havørn).

I alt omfatter registeret 103 lokaliteter for havørn i Hordaland i 2005. Av disse er det påvist reir på 53 lokaliteter (ofte flere reir i samme lokalitet). De fleste parene hekker først og fremst i ytre deler av Hordaland, men i de siste åra ser vi også at flere par hekker, eller er i ferd med å etablere seg innover i fjordene.

Det er flere forhold som tilsier at havørnbestanden i Hordaland etter 1985 har vært noe større enn det som er kartlagt i regi av Prosjekt havørn. Ved en del nye reirfunn

ser vi at parene er produktive i funnåret, og at enkelte reir er flere år gamle. I enkelte av reiområdene finnes rester etter eldre reir og/eller alternative reir. Ser en på studieområder og etableringsmønstre fra andre steder i Norge, tar gjerne etableringsfasen flere år; i gjennomsnitt rundt fire år fra parene etablerer seg på et territorium til første vellykkete hekking (Folkestad & Sleire 2000). Dette indikerer at vi får et markert etterslep av nye funn i forhold til etablering (Folkestad og Sleire 2000). I 1989 ble det funnet fire nye reir, noe som kan indikere at havørn startet sin etablering noe tidligere enn antatt i fylket. I denne perioden kom det også inn en rekke tips om observerte havørn på kysten og i fjordene som ikke ble nærmere undersøkt.

Når en snakker med lokalbefolkningen rundt i fylket, får en ofte opplysninger som

gir grunn til å revurdere vår oppfatning av havørn i Hordaland. For eksempel hevder lokalbefolkningen på Austevoll at her har det vært voksen havørn sammenhengende fra 1950-tallet, og muligens lenger. Folk i Øygarden påstår at de har observert havørnreir med egg på 1960-tallet, og også andre steder i Hordaland har en fått opplysninger om hekkende havørn på 1950- og 1960-tallet. Ser en disse opplysningene i sammenheng med Prosjekt havørns funn av etablerte par langs hele øyfronten, fra Bømlo i sør til Masfjorden i nord, kan det se ut til at etableringen har startet tidligere enn antatt. Muligens har havørna aldri vært helt borte fra Hordaland. Det er vist fra en rekke andre undersøkelser at havørn med godt innarbeidet livs- og årsrytme kan gjennomføre en svært anonym tilværelse og være lite produktiv (Folkestad & Sleire 2000).

Kommune	Påviste lokaliteter	Sannsynlige lokaliteter	Totalt
Fedje	1	1	2
Masfjorden	3	1	4
Austrheim	3	1	4
Radøy	2	1	3
Meland	1	2	3
Lindås	7	3	10
Modalen	-	1	1
Osterøy	-	3	3
Vaksdal	-	2	2
Askøy	2	-	2
Øygarden	1	2	3
Fjell	1	2	3
Sund	3	1	4
Austevoll	7	3	10
Samnanger	-	1	1
Fusa	2	2	4
Tysnes	4	4	8
Stord	-	2	2
Fitjar	2	1	3
Bømlo	5	4	9
Sveio	3	3	6
Etne	2	1	3
Kvinnherad	3	7	10
Kvam	-	1	1
Jondal	-	1	1
Ulvik	-	1	1
Totalt	52	50	102

Fargemerket ung havørn på åte. Under gode lysforhold kan vi lese av ringnummeret på opp til 100 meters avstand og lokalisere hvor i verden ørnene kommer fra. Foto: Dag Brynjelsen.

Havørnbestanden har helt klart vært inne i en rask ekspansjonsfase siden 1985, også lenger nord i landet. Observasjonene av både ungfugl og voksenfugl er økende, og det blir hvert år funnet flere hekkelokaliteter. Vi ser også at ungeproduksjonen jevnt over er høy.

Av 107 kull undersøkt frem til 2005 er det registrert fire kull med tre unger, 58 kull med to unger og 45 kull med en unge.

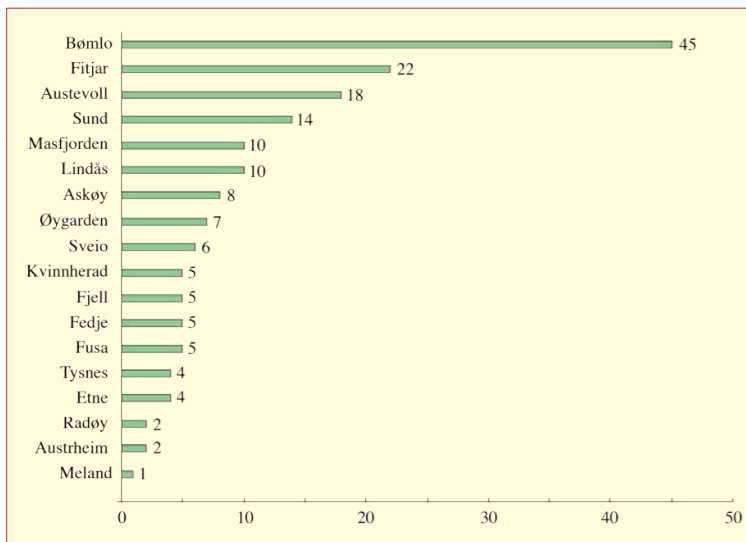
Tabell 1. Oversikt over påviste og sannsynlige reiområder for havørn i Hordaland pr. 2005 (se også figur 1). I tillegg er det flere områder som har potensial for hekking.

Gjennomsnittlig kullstørrelse er på 1,5 unger, og for havørn er dette høyt. Gjennomsnittlig kullstørrelse funnet i regi av Prosjekt havørn i Hordaland ligger på rundt 1,35 (Folkestad & Sleire 2000). I en stabil og veletablert havørnbestand er 3-kull meget sjelden, og kullstørrelsen i Hordaland er i underkant av det registrerte gjennomsnittet for prosjektet totalt.

Havørna foretrekker å hekke i trær, og i Hordaland er det bare sju kjente reir som ikke er i trær. Fortrinnsvis foretrekker ørna store, kraftige furutrær der reiret kan veie opptil ett tonn. Reiområdene er ofte utsatt for hogst, siden reirtreet gjerne ligger i gammel, hogstmoden furuskog av høy bonitet.

Et nytt medlem i klubben ankommer. I fjordstrøk hvor isen ligger lenge, kan man oppleve å se store ansamlinger av unge havørner sitte i grupper midt ute på isen. Foto: Dag Brynjelsen.

Figur 2. Antall ringmerkede havørner i Hordaland fra 1952 til 2005 (n=173).

Tabell 2. Noen gjenfunn av havørn merket som reirunger.

Merket	År	Gjenfunnet	År	Alder	Kommentar
Fitjar	1992	Bokn (RO)	1992	1K	Kraftledning
Austevoll	1993	Gjesdal (RO)	1999	7K	Ukjent dødsårsak
Sund	1995	Tysvær (RO)	1999	5K	Ukjent dødsårsak (sjø)
Masfjorden	1987	Solund (SF)	1996	10K	Ukjent dødsårsak
Radøy	1996	Radøy	1997	2K	Ukjent dødsårsak
Austevoll	1998	Øygarden	1999	2K	Kraftledning
Masfjorden	1998	Masfjorden	1998	1K	Ukjent dødsårsak
Solund (SF)	1981	Masfjorden	1984	4K	Skutt
Ulstein (MR)	1985	Fjell	1995	11K	Ukjent dødsårsak (sjø)
Frena (MR)	2000	Fitjar	2003	4K	Kraftledning
Austevoll	2002	Tysnes	2003	2K	Kraftledning
Lindås	2002	Tysnes	2003	2K	Kraftledning
Hjelmeland (RO)	2005	Kvam	2005	1K	Fanget og satt fri

Ringmerking og gjenfunn

Fargeringsprogrammet for havørn ble startet opp i Nord-Europa i 1976 og er koordinert fra Sverige. I starten deltok Norge, Sverige og Finland i prosjektet, og senere også Tyskland, Polen, Estland, Latvia, Litauen og Russland. Ringmerkingen blir som regel gjennomført når ungene er mellom fire og åtte uker gamle. Ungene blir nummerert med en aluminiumsring på hver fot, og har landskode (Norge, blå) på høyre fot og fargering som viser året den er klekt på venstre fot (tabell 3). Det er merket 173 havørn i Hordaland (nær 100 unger de siste tre åra) i regi av Prosjekt havørn (figur 2). Under ringmerking har vi observert at begge eller den ene av de voksne fuglene er ringmerket uten at vi har klart å lese av ringnummeret.

Tabell 2 viser 13 gjenfunn av havørn merket i Hordaland og andre steder. Fem havørner er funnet døde under kraftlinjer, sannsynligvis som et resultat av kollisjon med kraftlinjen. Seks fugler er rapportert inn der dødsårsak er ukjent. En ble skutt og en ble fanget levende og sluppet fri. Sju av funnene var ungfugl.

Frem til 2000 er det ringmerket 3045 havørn i Norge; av disse er det gjort 259 gjenfunn

Til høyre: Skotty med en nyfanget fisk.
Foto: Dag Brynjelsen.
Under: Reirunger. Foto: Tore Wiers.

2005	svart	svart
2004	blå	blå
2003	oransje	oransje
2002	grønn	grønn
2001	blank	oransje
2000	oransje	svart
1999	blå	rød
1998	blank	svart
1997	rød	oransje
1996	oransje	blank
1995	svart	oransje
1994	rød	blå
1993	svart	blank
1992	oransje	rød
1991	blank	blå
1990	blå	svart
1989	rød	blank
1988	blå	oransje
1987	rød	svart
1986	blå	blank
1985	svart	blå
1984	blank	rød
1983	oransje	blå
1982	svart	rød
1981	blank	blank
1980	svart	svart
1979	rød	rød
1978	blå	blå
1977	oransje	oransje
1976	grønn	grønn

(229 funnet døde og 30 kontrollert levende). I alt 23 havørn fra Norge er funnet igjen i utlandet, de fleste i Sverige, men også enkelte i Nederland og Russland (Bakken et al. 2003). Kollisjon med kraftlinjer er trolig en viktig dødsårsak hos havørn. Av 229 gjenfunn er 45 individer rapportert døde som resultat av kollisjon med kraftlinjer (Bakken et al. 2003). Funn uten dødsårsak kan også være et resultat av slike kollisjoner ved at fuglen kan ha flyttet seg bort fra kraftlinjen etter at den ble skadet, eller at observatøren ikke har rapportert at det var en kraftlinje i nærheten. Det er også kjent at havørn i etableringsfasen kan dø i territoriekamper (Folkestad in prep.).

Tabell 3. De ulike fargekodene som er brukt i fargemerking-prosjektet fra 1976 til 2005. Fargene viser venstre fargering på tarsen.

Havørna er en standfugl, men ungfugl kan forflytte seg over store avstander. Av havørn merket i Hordaland er tre fugler merket i Fitjar, Austevoll og Sund funnet igjen i Rogaland, mens to unger merket i Møre og Romsdal og en i Sogn og Fjordane ble funnet igjen i Hordaland – også disse hadde trukket sørover. Fem fugler merket i Hordaland ble funnet igjen andre steder i fylket. Ungfugl ser ut til å trekke sørvest om vinteren (Nygård et al. 2003) og nordover fra klekkestedet om sommeren. Når de nærmer seg kjønnsmodning ser det ut til at havørna orienterer seg mot området der de er klekt (Folkestad 1994).

«Skotten»

Etter at havørna ble utryddet fra De britiske øyene ble det fra 1975 til 1998 eksportert 140 havørnunger fra Norge til Skottlands vestkyst for å re-etablere en havørnbestand (Love 2003). I dag hekker rundt 35 «norske» par på vestkysten av Skottland, alle med sitt opphav i Salten i Nordland. En av disse fuglene, merket i 1993, tok like godt turen over Nordsjøen tilbake til Norge. Den ble avlest i Fræna

Skotty i stup, her ser vi ennå restene av vingemerket som den fikk i Skottland på høyre vinge. Merket er nå (2006) helt borte. Foto: Dag Brynjelsen.

ved Molde i 1994, og ble observert i Vindafjord første gang i 1997. Her har den hekket de siste fire årene. Etter det vellykkete forsøket med å reetablere havørn i Skottland, står nå Irland for tur, og de nærmeste årene vil antakelig havørn fra Norge bidra til å bygge opp en ny bestand i Irland.

Utviklingen videre

Det er grunn til å tro at havørnbestanden i Hordaland vil øke betraktelig, og kanskje komme på nivå med fylker lenger nord. Hordaland har en strandlinje på ca 5421 km, noe som gir plass til langt mer havørn langs strandlinjen, muligens mer en 150 par om næringsgrunnet tilfredstiller ørna.

Vil den kraftige økningen av havørnbestanden ha noen negativ effekt på annen fauna eller påføre bufe skader? Det er ikke kjent eller dokumentert drap av bufe, og det finnes heller ikke kjente kilder som skulle indikere dette. Havørna er ofte raskt ute på døde dyr siden den er en utpreget åtsel fugl, og blir i den sammenheng ofte beskyldt for drap. Imidlertid henter havørna nesten all sin næring fra sjøen (Willgoths 1961). For de fleste par består det meste av næringen av fisk (Folkestad & Sleire 2000).

I takt med at nye næringsinteresser gjør seg gjeldende i kystlandskapet, øker behovet for kunnskap om havørn. For eksempel kan vindmøleparker, oppdrettsanlegg, bebyggelse og andre tekniske inngrep i kystsonen tenkes å ha negative effekter på havørnbestanden.

Takk til alle som har bidratt med informasjon om reir og observasjoner av voksenfugl i hekkeperioden, disse opplysningene har spart oss for mye slit og arbeid. Vi håper på mange nye tips i årene som kommer!

Litteratur

Bakken, V., Runde, O. & Tjørve, E. 2003. Norsk Ringmerkingatlas. Vol. 1. Stavanger Museum, Stavanger.

Bergo, G. 1985. Kongeørn og havørn. Undersøkelse i Hordaland 1985. Zoologisk museum, Universitetet i Bergen. Rapport ornitologi nr. 29.

Collett, R. 1921. Norges Fugler II. Aschehoug, Kristiania. 610 s.

Direktoratet for naturforvaltning 1999. Nasjonal rødliste for truede arter i Norge 1998. DN-rapport 1999-3. 162 s.

Folkestad, A. O. 1994. Havørn *Haliaeetus albicilla*. S. 110 i: Gjershaug, J. O., Thingstad, P. G., Eldøy, S. & Byrkjeland, S. (red.): Norsk fugleatlas. Norsk Ornitologisk Forening, Klæbu.

Folkestad, A. O. 2003. Status of the white-tailed sea eagle in Norway. in: Helander, B., Marquiss, M. & Bowerman, W. (red.) 2003. SEA EAGLE 2000. Proceedings from an international conference at Björk, Sweden, 13-17 September 2000. Swedish Society for Nature Conservation/SNF & Åtta.45 Tryckeri AB. Stockholm.

Folkestad, A. O. Prosjekt havørn. Organiserings-, bestandsforhold, populasjonsdynamikk, forvaltningsproblematikk. Prosjektrapport for perioden 1975-1994. In prep.

Folkestad, A. O. & Sleire, M. H. 2000. Prosjekt havørn, havørnbestanden i Hordaland pr. 2000. Rapport for prosjektperioden 1974-2000.

Haftorn, S. 1971. Norges fugler. Universitetsforlaget. Oslo. 862 s.

Hagen, Y. 1952. Rovfuglene og viltpleien. Gyldendal, Oslo. 603 s.

Hagen, Y. 1976. Havørn og kongeørn i Norge. En utredning om de to ørneartenes status i vårt land 1972/73, samt om ørneskadeproblemet. Viltrapport 1. Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk.

Helander, B. 1994. Productivity in Relation to Residue Levels of DDE in the

Eggs of White-Tailed Sea Eagles *Haliaeetus albicilla* in Sweden. I: Raptor Conservation Today (red. B.-U. Meyburg and R. D. Chancellor) s. 735-738. WWGBP/The Pica Press.

Helander, B. 1998. Prosjekt havørn i Sverige. Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 92: 342-346.

Johnsen, S. 1928. Rovdyr- og rovfuglstatistikken i Norge. Bergens Mus. Aarbok 1929, Nat. Vid. Rekke Nr. 2. 118 s.

Love, J. A. 2003. A history of the white-tailed sea eagle in Scotland. I: Helander, B., Marquiss, M. & Bowerman, W. (eds.) 2003. SEA EAGLE 2000. Proceedings from an international conference at Björk, Sweden, 13-17 September 2000. Swedish Society for Nature Conservation/SNF & Åtta. 45 Tryckeri AB. Stockholm.

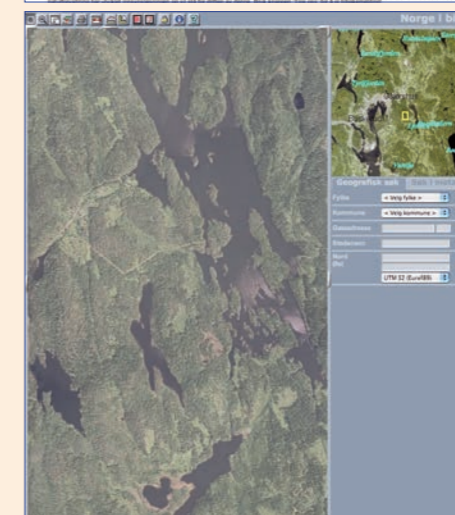
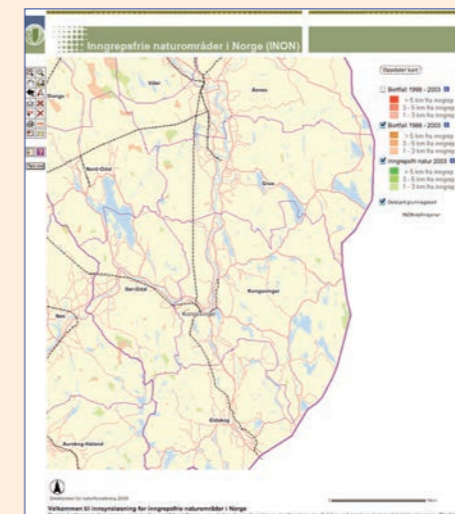
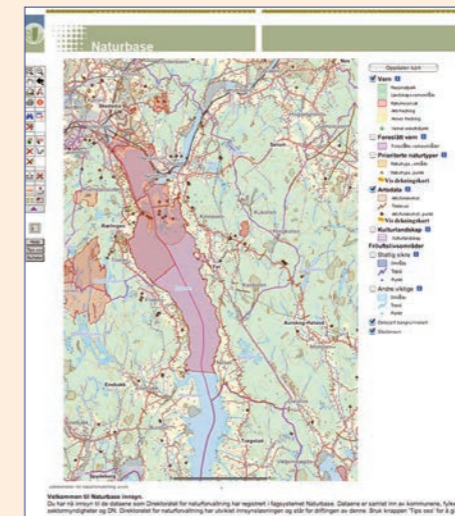
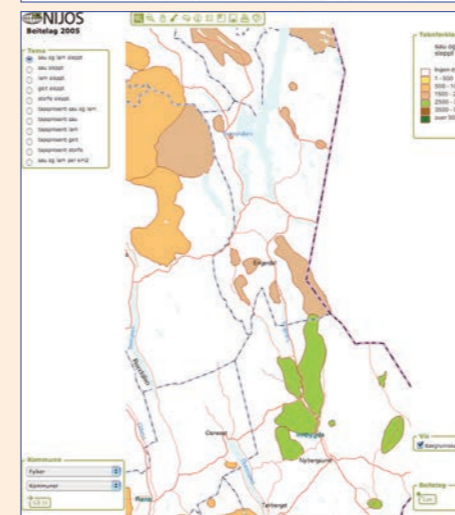
Nygård, T., Kenward, R. E. & Einvik, K. 2003. Dispersal in juvenile white-tailed sea eagles in Norway shown by radiotelemetry. In: Helander, B., Marquiss, M. & Bowerman, W. (eds.) 2003. SEA EAGLE 2000. Proceedings from an international conference at Björk, Sweden, 13-17. September 2000. Swedish Society for Nature Conservation/SNF & Åtta.45 Tryckeri AB. Stockholm.

Nygård, T. & Skaare, J. U. 1998. Organochloriens and mercury in egg of White-tailed Sea Eagles *Haliaeetus albicilla* in Norway 1974-1994. S. 501-524 i: Chancellor, R.D., Meybyrg, B.-U. & Ferrero, J.J. (eds.). Holarctic Birds of Prey. ADENEX-WWGBP. Calamonte, Spain).

Sleire, M. H. 1997. Rapport fra prosjekt havørn i Hordaland. Krompen 26(1):15.

Willgoths, J. F. 1961. The white-tailed Eagle *Haliaeetus albicilla* (L.) in Norway. Årb. Universitetet i Bergen 1961. Mat. Naturv. Ser. 12: 1-212.

Willgoths, J. F. 1984. Havørn i Norge, næring, forplantningsøkologi, konkurrenter og fiender. Viltrapport 27. Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk, Trondheim.

Rovbasen med nye funksjoner

De to øverste bildene til venstre er utsnitt fra den internettbaserte innsynsløsningen fra Direktoratet for naturforvaltning (DN) Rovbase. Innsynsløsningen inneholder utvalgt informasjon fra Rovbasen. En viktig kilde for informasjon inn i basen er data fra Nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt. I tillegg legges løpende inn alle rovvildrepte husdyr og tamrein som er undersøkt og godkjent av Statens naturoppsyn. Det nye er at også hår og ekskrementer fra de store rovviltartene er inkludert, enten de er reelle eller viser seg å være feilmeldinger. <http://www.dirnat.no>

Flere DN-kart

DN tilbyr også andre karttjenester om er interessante i naturvernssammenheng. **Utsnittene til venstre** viser kartløsningen Naturbase som omfatter bl.a. verneområder og viktige artslokaliteter i Norge, samt en hel del detaljert informasjon helt nede på punktnivå.

Utsnittene under disse gjelder inngrepsfrie områder i landet og endringer over tid. Andre karttjenester og miljødataoversikter er også tilgjengelige, det være seg kart eller data over villreinområder, kulturlandskap, elvedelta, laks, sjøørret og sjørøye eller innrapporterte funn av hekkende fugler i Norge. Nettsidene lenker i tillegg til overvåkingsdata fra program for terrestrisk naturovervåking (TOV) og metadata over tidsserier fra terrestriske og limniske økosystemer i Norge. <http://www.dirnat.no>

Andre karttjenester

Det finnes nå en mengde karttjenester på internett som har relevans til natur og miljø. Et par av dem kan være verdt å ta med her. **Utsnittet nederst til venstre** viser bl.a. fordeling av utmarkbeitende sau, dvs. antall sau, antall pr. km2, tap osv. Det er Norsk institutt for jord- og skogkartlegging (NIJOS) som står bak løsningen. I tillegg har NIJOS en mengde andre og nyttige arealtilknyttede kartløsninger. <http://www.nijos.no/gammel/>

Nederst til høyre vises utsnitt fra «Norge i bilder». Mange kjenner sikkert til Google Maps som viser kart og satellittbilder over hele kloden. Statens kartverk forvalter imidlertid en tjeneste som baseres mer på flybilder og har dermed en hel del utsnitt med betydelig bedre oppløsning. Nettstedet er et samarbeid mellom Statens kartverk, Statens vegvesen og NIJOS og prosjektet er i betydelig utvikling. <http://www.norgebilder.no/>

Vargsymposium i valgkampens tegn

Tekst og foto: Lars Berge

Årets vargsymposium i Vålådalen, som ble avviklet i dagene 6. til 8. mars, ble unektelig preget av den forestående svenske valgkampen. Ikke bare glimret politikerne med sitt fravær, men også representanter for den svenske rovdryrforvaltningen var usedvanlig tilbakeholdende med å lansere nye utspill og gi uttrykk for nye tanker. Som en av dem sa: Nå gjelder det å sitte stille i båten!

Derimot stilte Svenska Jägareförbundet med en stor delegasjon og flere foredragsholdere, og organisasjonen kom i stor grad til å prege symposiet. Ikke uventet fikk vi oppleve til dels kraftige konfrontasjoner mellom Ann Dahlerus fra Svenska Rovdjursförbundet og representanter nettopp fra Jägareförbundet. Striden gjaldt spørsmålet om hvorvidt Jägareförbundet hadde en 0-visjon eller ikke når det gjaldt ulv i Sverige. For undertegnede ble det rimelig klart at selv om Jägareförbundet på papiret ikke hadde formulert en 0-visjon, ville deres politikk i virkeligheten ha med-

ført en faktisk utryddelse av ulv i Sverige. Jägareförbundet kunne nemlig ikke godta en levedyktig ulvestamme, bare tilfeldige streifyr fra tid til annen. Hvor disse streifende ulvene skulle komme fra hadde de derimot ingen formening om. Anklagen om at Jägareförbundet hadde en «skjult» 0-visjon ble ikke akkurat avkreftet under debatten. I det hele tatt var det tydelig at de mer rovdryrfiendtlige kreftene i Sverige satset sterkt på gjennomslag i den kommende valgkampen.

Per Persson fra SCA Skog var i så måte bare en annen talsmann for Jägareförbundets ideologi. På den ene siden fremførte han sterke klager over en alt for stor elgstamme med overbeiting og store skogskader til følge. Siden store deler av tømmeret ikke kunne brukes til sagtømmer på grunn av de beiteskadene elgen sto bak, led skogeierne og skogsbolagene store økonomiske tap. Men på den andre siden ville den samme Persson ikke ha ulv i Sverige av hensyn til løshundjakta på elg.

Ergo måtte det fremdeles være mye elg og lite ulv i de svenske skogene, slik at løshundjakta ble attraktiv. Når Persson i tillegg uttalte at dagens svenske ulvestamme har minimal betydning for elgstammen, og at det var alt for mye elg i skogene, var det forhåpentligvis flere enn undertegnede som fikk problemer med å se sammenhengen i argumentasjonen.

Konflikten mellom jegere og skogeiere som vil ha mest mulig elg for seg selv, og rovdryrvenner, natur- og miljøvernere som vil ha en naturlig fauna med ulv, var i det hele tatt til forveksling lik den tilsvarende norske situasjonen. Faren for at Sverige skal bevege seg i norsk retning er utvilsomt til stede. Vi får håpe at Sveriges EU-medlemskap vil forhindre de verste «norskeutslagene».

Også i år hadde symposiet besøk av utenlandske ulveforskere. Ulveforskeren Adrian Treves fra University of Wisconsin ga oss et innblikk i ulvesituasjonen i

Lake District i Midt-Vesten. Her har man hatt en betydelig vekst i ulvestammen. Nok en gang er det farmere og jegere som jakter bjørn med flokker av store og dyre bjørnehunder, som er de argeste ulvemotstanderne. Jegerne kunne merkelig nok akseptere at hund ble tatt av bjørn, men altså ikke av ulv. Jegerne jakter for det meste på offentlig grunn. Opinionsen i USA er til forskjell fra den norske slett ikke villig til å erstatte rovdryrdrepte hunder. Her betones hundeeierens eget ansvar. Slipp av hund i rovdryrområder utgjør en risiko jegeren selv må ta følgende av!

Ulvestammen har nå vokst til et nivå der en begrenset jakt er foreslått. Treves' anbefaling var i så fall å jakte ulv i avgrensede områder og rettet mot de få såkalte «problemflokkene» som hadde spesialisert seg på å ta beitedyr og hunder. De fleste

ulveflokkene var imidlertid ikke involvert i slike konflikter. Det fantes ulveflokker som hadde levd tett på husdyr i 10 til 15 år uten konflikter. Men Treves la ikke skjul på forskernes engstelse for at jakt, i tillegg til en betydelig illegal jakt, skulle føre ulven raskt tilbake på rødlista.

Hans kollega fra samme universitet, Lisa Naughton, redegjorde på sin side for de gunstige økologiske effekter av ulvens tilbakekomst til Lake District. En alt for stor hjortestamme hadde blitt redusert, uten at mer enn 0,01 % av beitedyrene hadde blitt ulvedrept. I dette området hadde man prøvd ut om en ordning med erstatning av tapte husdyr kan skape større aksept for ulv. Det viste seg at tap av husdyr ikke uten videre medførte en økt negativ innstilling til ulv og at erstatninger for ulvedrepte husdyr ikke uten videre skapte økt aksept

for ulv. Men var først ordningen med erstatning innført, skapte opphør av erstatning økte negative holdninger til ulv.

Spørsmålet Lisa Naughton avslutningsvis stilte var dette verdispørsmålet: Skal statens innbyggere motta økonomisk kompensasjon for å bo i en intakt natur? Skal bjørnejegere få økonomisk kompensasjon for å drive med sin hobby? Hennes eget svar var tindrende klart: Ulv må ses på som en naturlig del av naturen på linje med torden, lyn og uvær!

Så får vi se om vi i Norge noen gang vil klare å nærme oss amerikansk nivå når det gjelder bjørne- og ulveaksept. I disse relativt tettbefolkede statene klarer man faktisk å leve med flere tusen ulver til tross for et betydelig husdyrhold.

Olof Liberg, alltid sentral under vargsymposiene.

Lisa Naughton

Ann Dahlerus

Adrian Treves

FVRs flotte t-skjorter

Svarte t-skjorter i bomull med motiver av Viggo Ree. Den ene med gaupeunge og tekst «Ikke skyt moren min!». Den andre med ulv og teksten «Ulven - en naturlig del av norsk fauna».

Gaupe:
Str. S og M

Ulv:
Str. M, L og XL

Pris kr 150 pr. stk. + porto

Romslige størrelser

Bestilles fra Helga Riekeles (FVR - Arbeidsgruppen i Østfold) via følgende alternativer:

E-post: helgariekeles@hotmail.com

Post: Helga Riekeles, Saltboveien 33, 1560 Larkollen

Tlf.: 69263709 (evt. les inn bestilling på hennes automatiske telefonsvarer). Du mottar så varen sammen med giroblankett.

Foreningen Våre Rovdyr

Ledelse

Leder

Birger Westergren, Sømskleiva 11, 4637 Kristiansand
p 38 04 69 87, mob 47 26 30 33

Kasserer

Stig Anderson, Lokesvei 18, 4846 Arendal
p 37 02 36 22, a 37 05 71 95

Styremedlem

Tormod V. Burkey, Kongshavn 26, 1367 Snarøya
mob 93 45 67 87

Styremedlem

Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Styremedlem

Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Styremedlem

Christin Valsjø, Peer Gyntsv. 12 B, 2619 Lillehammer
p 61 26 47 72, mob 90 53 95 83

Vararepresentanter

Toril Andresen, Gløtten 2, 1920 Sørumsand
p 63 82 79 71, mob 92 43 21 46

Lars J. Berge, 7882 Nordli

p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Rein Midteng, Steinbrøttet 11, 2743 Harestua

mob 40 06 81 88

Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda

p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Daglig leder/redaktør

Yngve Kvebæk, Maridalsveien 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Medietalsmann

Birger Westergren, Sømskleiva 11, 4637 Kristiansand
p 38 04 69 87, mob 47 26 30 33

Informasjonskonsulent

Viggo Ree, Pamperudbakken, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75, faks 32 15 78 22

Regionleder Troms & Finnmark

Therese Simonsen Rye, Utsikten 190, 9018 Tromsø
mob 95 02 57 61

Regionleder Midt-Norge

Lars J. Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Regionleder Hedmark

Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Regionleder Østfold

Helga Riekeles, Saltbov. 33, 1560 Larkollen
p 69 26 37 09, mob 99 60 72 09

Regionleder Sørlandet

Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

**FVRs
telefonnummer:**

22232389

Ulvefondet

Konto 2800 10 08317

Foreningens formål

- * arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- * arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- * spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdynenes rolle i naturen og deres behov for egnede biotoper
- * støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- * arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
 - artenes reproduksjonstid
 - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
 - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- * samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyn.

2006

Seniormedlem	min. kr	200
Seniormedlem + familiemedlem(mer)	min. kr	250
Juniormedlem (under 18 år)	min. kr	75
Bedriftsmedlem	min. kr	1000

Medlemskap inkluderer 4 hefter pr. år av tidskriftet
Våre Rovdyr

Kun abonnement *Våre Rovdyr* kr 200

Foreningen Våre Rovdyr

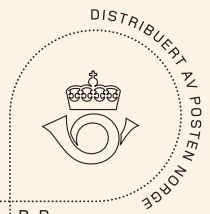
Postboks 195

2151 Årnes

E-post: fvr@fvr.no

Tlf.: 22 23 23 89

Web: www.fvr.no

B-Economique
NORGE

P.P.

**Returadresse: Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
N-2151 Årnes**

